

Listy

Ročník 21
Cena 30 Kč / 1,20 €

7/8

2014

SLOVÁKOV A ČECHOV, ktorí chcú o sebe vedieť viac

• Martin Guzi – Cirkus • Hana Zelinová – Letné sídlo rodiny Masarykovcov na Bystričke (1. časť) • Mirjana Šišoláková – Blíži sa 50. ročník Bratislavských hudobných slávností • Igor Válek – Sen K. vo Vysokých Tatrách • Stanislav Brouček – Příroda, umění a svoboda v pojetí Dušana Búřila • Alica Virdzeková – 36. ročník študentskej odbornej činnosti v perle severného Spiša • Helena Kotvasová – Na svätého Jána • Igor Válek – Muž so sieťovkou • Katarína Kendrová – Aby telu pokoj dala... (1. časť) • Ľuboslav Moza – Ako sa rodia legendy? Čím vznikajú osobnosti? Prečo je kultúra také dôležitá? • Zuzana Štancelová – Rozhovor s Luciou Kašiarovou • Príloha Študentské listy – Vojnová odysea mladého Žilinčana

Programy DOMUS SM v ČR a KSK v auguste a v septembri 2014

13. 8. – 16. 8. 2014

Po stopách Slovákov v Čechách

Letný seminár. Organizuje DOMUS SM v ČR

18. 8. 2014 9.00 - 16.00 hod.

Dokumentační a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR,
Sportovní gymnázium Bruntál, Gymnázium Varšavská cesta Žilina,
Gymnázium a Obchodní akademie Chodov, Městské muzeum Bruntál
usporadávají

Návšteva účastníkov seminára Národného a Oblastného archívu,
Praha-Chodov, štúdium archívnych materiálov.

19. 8. 2014 9.00 - 15.00 hod. v knižnici DNM

Letný odborný seminár k mimoškolským aktivitám stredoškôľákov:

Slováci a Česi v I. svetovej vojne.

Realie, literatúra, osobnosti.

Program:

Zahájenie

Vypuknutie I. svetovej vojny a historické súvislosti
(Helena Nosková)

Výtvarné umenie a realie predvojnových a povojnových rokov
v regióne Bruntálska (Lubica Mezerová)

I. svetová vojna v slovenských učebniciach pre stredné školy

a práca so študentmi nad archívными prameňmi (Alica Virdzeková)

I. svetová vojna v českých učebniciach a možnosti zpracování slovenské
tematiky (Antonín Zgažar)

I. světová válka, Slovinci a Češi – jiné možnosti zpracování
(Jitka Čmoková)

Diskusia

Záver

SLOVENSKO-ČESKÁ SPOLEČNOST

v spolupráci:

ČESKO-SLOVENSKÁ SPOLEČNOST
ART OF WORD s.r.o.

Český svaz bojovníků za svobodu,

Československá obec legionářská,

Historická skupina přímých účastníků SNP,

Slovenský inštitút v Prahe,

Dokumentačné a múzejné stredisko

slovenskej menšiny v ČR,

Klub slovenskej kultúry, Ruská tradície,

Ukrajinská iniciatíva, Spoločnosť Ukrajinců

a príznivců Ukrajiny, Bulharský kulturní klub – Praha,

SZ Limbora, Detvan a ďalší

Vás pozývajú na významnú spomienkovú akciu

TRADIČNÁ PLAVBA PO VLTAVE

k jubilejnému 70. výročiu SNP

a k 69. výročiu ukončenia 2. svetovej vojny

v rámci

ČESKO-SLOVENSKÝCH

a SLOVENSKÝCH DNÍ V ČR

Zážitú prevzali:

predseda vlády Českej republiky Bohuslav Sobotka

a

predseda vlády Slovenskej republiky Robert Fico

štvrtok 4. 9. 2014 od 18.00 do 24.00

Počas plavby bude možnosť vystúpiť na dvoch
miestach – v prístaviskách (cca o 20.00 a o 22.00)

Salónna motorová loď EURÓPÉ River Party

vypláva z prístaviska Na Františku, Praha 1

Nástup na loď bude z prístavu Na Františku od 17:30

Miesta na lodi prosíme zaujať do 17:50

Tradičná a slávnostná spoločenská pripomienka
spojená s bohatým kultúrnym programom a s rautom

V programe vystúpi:

skupina KAFEBAND

skupina PRAGUE SWINGERS,

ľudová hudba VRÁBELOVCI,

folklórny súbor LIMBORA a ďalší

Moderuje: Boris Křížňák

Program spresníme

Občerstvenie formou rautu zabezpečuje
spoločnosť EURÓPÉ R. P. s.r.o.

20. 8. 2014 10.00 - 16.00 hod.

Exkurzia po pražských pamiatkach
česko-slovenských vzťahov: Karolínium,
Klementinum, Staroměstské náměstí,
Karlův most, Olšanské hřbitovy,
Vyšehradský Slavín, Hradčany atď.

Výklad k architektonickým pamiatkam

PhDr. Lubica Mezerová,

výklad k česko-slovenským vzťahom

PhDr. Helena Nosková.

Seminár sa uskutoční vďaka finančnej
podpore MŠMT v ČR.

4. 9. 2014 Parník pri príležitosti

70. výročia SNP

15. 9. 2014 18.00 hod.

Stretnutie v Prahe

kresba, maľba, grafika

Vernisáž výstavy štyroch výtvarníkov

Andrzeja Markiewicza, Jana Trojana, Petra

Sládkka a Dominiky Paštěkovéj Sládkovej.

Prípravil DOMUS SM

v ČR. Výstava potrvá do 30. septembra

2014. Otvorené denne

od 8 do 18 hodín.

Programy DOMUS SM v ČR sa konajú

vďaka finančnej podpore

MK ČR, MŠMT ČR a Magistrátu hlavného

mesta Prahy.

Domus
DOKUMENTAČNÍ A MUZEJNÍ STŘEDISKO
SLOVÁKŮ V ČESKÉ REPUBLICE

PRAHA
PRAGUE
PRAGA
PRAG

Najbližšie možné spojenie MHD v Prahe k prístavisku Na Františku:
autobusová linka č. 207 – zastávka: Nemocnice Na Františku, linky električiek č. 5, 8, 24, 26 – zastávka: Dlouhá třída
spojenie metrom: Trasa A – stanica Staroměstská, Trasa B – stanica Náměstí Republiky, Trasa C – stanica Vltavská
nočné linky č. 51, 54, 56, 505, 511 – zastávka: Dlouhá třída

Loď Európe R. P. je limitovaná kapacitou, preto sa vopred ospravedlňujeme, ak nebudeme môcť vyhovieť všetkým záujmom

Vstupenky si môžete rezervovať od 28. 7. 2014 na telefónnych číslach:

+420 224 948 135, +420 605 538 790 a +420 608 766 658 a na mailových adresách: slocesp@gmail.com; slovensky_institut@iol.cz

Vyzdvihnúť si ich budete môcť v dňoch 20. 8. – 3. 9. 2014, po telefonickom dohovore, v priestoroch Slovenského inštitútu v Prahe,

Jiřská 16, Praha 1 (vybavuje pi. Ingrid Hohošová: +420 224 948 135, +420 605 538 790) streda: 10.00 – 14.00

Blížšie informácie o akci: www.ceskoslovenskyparnik.cz; www.scsopol.cz

KSK KLUB
SLOVENSKEJ
KULTÚRY

Slovo redaktora

Horúce júlové dni

V júli pred sto rokmi vypukla I. svetová vojna. Vojnový konflikt zasiahol do života ľudí na celom svete. Všetko sa začalo atentátom, ktorý ale nebol jediným dôvodom. Väčšina z nás vojnu pozná z pamätí svojich predkov, ktorí už žiaľ nie sú medzi nami. Mnohí z nich bojovali vo vojsku Rakúska-Uhorska v mnohých štátoch, niektorí sa stali legionármi. Veľa ich zahynulo na rôznych bojiskách, ďalší neprežili epidémiu cholery, horúčkou neznámeho pôvodu, hlad a zimu. Ženy, starí ľudia i deti museli nahradiť mužov na fronte. O I. svetovej vojne boli napísané knihy, nielen historické, ale i krásna literatúra a poézia. Spomeňme len tie najznámejšie: E. M. Remarque *Na západe nič nového*, *Krvavé sonety* Pavla O. Hviezdoslava, *Zápisky legionára* J. G. Tajovského, *Zbohom zbraniam* E. Hemingwaya, *Doktor Živago* Borisa Pasternaka, *Krížová cesta* Alexeja Tolstého, *Prekliate dni* Ivana S. Bunina, *Tichý Don* Michaila Šolochova a mnohé ďalšie knihy.

Predovšetkým Rusom a Nemcom priniesla I. svetová vojna traumatické zážitky, ktoré v Rusku vyvrcholili a podnietili vznik nového totalitného štátu nazvaného SSSR. Nemcov táto premena čakala o 15 rokov. Po I. svetovej vojne Nemecko stratilo 13 % územia a 10 % obyvateľov v Európe a všetky kolónie. Čakali ho tvrdé reparácie.

Rozpadlo sa Rakúsko-Uhorsko, nazývané „žalár národov“, vzniklo mnohonárodnostné Československo, nové Poľsko s prinavrátaným územím, Maďarsko atď. Zmeny boli veľké, vytýčenie nových hraníc zložité. Vznikla nová stredná Európa, ktorá sa mala stabilizovať a rozvinúť. Problémy vytýčovania hraníc Československa sú dostatočne známe, takisto zložitá národnostná situácia v Československu, ktorá sa mala naďalej vyostrovať.

V tohoročných júlových dňoch sa na Ukrajine stále bojuje. Separatistov inklinujúcich k Rusku zrejme nielen morálne podporuje Rusko

s ohľadom na veľkú ruskú menšinu. Konflikt zasiahol do medzinárodných vzťahov zostrelím civilného lietadla, v ktorom našlo smrť 300 ľudí z rôznych krajín. Pri-pomeňme si ich pamiatku!

Za redakciu
Helena Nosková

OBSAH

Cirkus	2
<i>Martin Guzi</i>	
Letné sídlo rodiny Masarykovcov na Bystričke (1. časť)	3
<i>Hana Zelinová</i>	
Blíži sa 50. ročník Bratislavských hudobných slávností	5
<i>Mirjana Šišoláková</i>	
Sen K. vo Vysokých Tatrách	7
<i>Igor Válek</i>	
Priroda, umění a svoboda v pojetí Dušana Búřila	8
<i>Stanislav Brouček</i>	
36. ročník študentskej odbornej činnosti v perle severného Spiša	11
<i>Alica Virdzeková</i>	
Na svätého Jána	13
<i>Helena Kotvasová</i>	
Muž so sieťovkou	15
<i>Igor Válek</i>	
Aby telu pokoj dala... (1. časť)	18
<i>Katarína Kendrová</i>	
Ako sa rodia legendy? Čím vznikajú osobnosti? Prečo je kultúra taká dôležitá?	20
<i>Luboslav Moza</i>	
Rozhovor s Luciou Kašiarovou	22
<i>Zuzana Štancelová</i>	
Príloha Študentské listy Vojnová odysea mladého Žilincana	

Listy Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac

Vydáva: Dokumentačná a muzejná stredisko slovenské menšiny v ČR v spolupráci s Klubom slovenskej kultúry a Slovensko-českou spoločnosťou • Sídlo redakcie: Vocelova 602/3, 120 00 Praha 2 • Šéfredaktor Mgr. Vlado Štancel, tel.: 606 928 876; výkonná zástupkyňa šéfredaktora: PhDr. Helena Nosková, CSc., tel.: 603 824 370; Mgr. Zuzana Štancelová, tel.: 607 237 093; Milan Šmíd, tel.: 604 545 555 • Redakčný kruh: Miroslav Brocko, Mgr. Martin Guzi, PhDr. Slavomír Míchálek, DrSc., PhDr. Radovan Čaplovič • e-mail: listy@franklin.cz, anazuz.s@volny.cz, vlado.stancl@volny.cz, noskova@usd.cas.cz • Rozširuje DOMUS SM v ČR, Slovensko-česká spoločnosť, Klub slovenskej kultúry a Česká pošta, s.p. • Internetovú verziu nájdete: www.klubsk.net • LISTY vychádzajú vďaka podpore MK ČR • Grafická úprava: studio Franklin • Tlač: tiskárna Triangl • Do tlače odovzdané 5. 8. 2014 • Registrácia vydavateľa časopisu LISTY - Dokumentačná a muzejná stredisko slovenské menšiny v ČR: MK ČR E 6584 • ISSN 1213-0249 • Cena jedného výtlačku je 30 Kč/1,20 Euro • Ročné predplatné 120 Kč prijíma Dokumentačné a muzejné stredisko slovenskej menšiny v ČR a KSK na adrese redakcie a čísla účtu 43-4323110237/0100 • Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú • Akékoľvek rozširovanie celku aj častí textov v elektronickej alebo v papierovej verzii podlieha schváleniu vedenia DOMUS v ČR, SČS a KSK • Obálka: Milan Laluha, S kostolíkom, olej na plátne, 1976

Niekedy sa mi zdá, že slovenská elita žije v zlatej klietke. Krajinu politici považujú za pupok sveta, neohrozený a takmer dokonalý, len ľuďom to nejako nedochádza. Hlavnou pracovnou náplňou je dohadovanie kšeftov pre známych, samozrejme, tých menších, veľké si rozoberú oligarchovia a potom časť ministerstva, ak vôbec náhodou nejaký štátny tajomník zaukoluje v zmysle, nech nám nič neutečie a nič sa nepobabre, dávajte bacha a občas niečo navrhните, nech to nevyzerá, že nič neriešime. Ale len takú ľahučkú, jednoduchú agendu, ktorá nám nezaberie veľa času a nemusíme na ňu vynaložiť veľa námahy. Viete predsa, že riešime omnoho dôležitejšie veci.

Nemôžem sa zbaviť pocitu, že práve vlády Roberta Fica využívajú tento pracovný postup mierou vrchovatou. Samozrejme, o nič lepšie si na tom nestojí ani opozícia, ktorá nečinnosť, priam nemohúcnosť kabinetu nedokáže adekvátne kritizovať a oponovať, absolútne jej uniká podstata a ak sa v opozičnom povalovaní k niečomu konečne dokope, ide o prvoplánové plky a jednorazové aktivity, na ktoré človek zabudne skôr, ako sa skončí príspevok o téme v televíznych novinách.

Premiér Robert Fico má extrémne dobrý politický cit, po prehratých prezidentských voľbách a rovnako dobabraných voľbách do Európskeho parlamentu, kde Smer-SD prišiel o jedného europoslanca a oproti posledným celoštátnym voľbám (44,4 percenta) získal iba 24,09 percenta voličských hlasov. Zavelil teda do útoku, a to rovno do toho najväčšieho, aký ako predseda vlády môže zvoliť. Na mimoriadnom pracovnom sneme Smeru-SD pred letom ohlásil výmenu na poste dvoch ministrov, školstva a hospodárstva, mierne zmeny vo vedení strany, keď v podpredsedníckej funkcii vystriedal Vladimíra Maňku Peter Pellegrini, podpredsedom sa opäť stal aj Marek Maďarič, ktorý na funkciu rezignoval po prehratých prezidentských voľbách. Základným antré snemu Smeru-SD a Roberta Fica však bol sociálnoekonomický balíček 15 opatrení, ktorý predseda vlády predostrel so slovami, že obdobie šetrenia sa skončilo.

Balíček okrem iného obsahuje historicky najvyššie zvýšenie minimálnej mzdy, zníženie odvodov pre kategóriu stredno- a nízkopríjmových zamestnancov, zavedenie minimálneho dôchodku, zvýšenie vianočného príspevku, dočasný súbeh mzdy a dávky v hmotnej núdzi, pokles cien plynu pre domácnosti v roku 2015 a 2016 o dvojciferné číslo, ako aj rozšírenie kapacít jasí a škôl približne pre 20 000 detí ročne.

Smer-SD chce zaviesť vlakovú dopravu zadarmo pre všetkých dôchodcov a študentov základných, stredných a vysokých škôl ako aj zvýšiť zľavy pri cestovaní vlakom do práce z 35 na 50 percent. Rozšíria sa aj študentské odvodové úľavy pri práci na dohodu, kabinet plánuje podporiť asistentov učiteľov pre zdravotne postihnutých žiakov, podporiť praktické odborné vzdelávanie, zaviesť daňové úľavy na podporu výskumu a vývoja, ako aj zaviesť možnosť úhrady DPH až po prijatí platby za faktúru. Celá paráda podľa ministra financií Petra Kažimíra ročne vyjde štát na 250 miliónov eur.

Keďže opatrenia teraz vláda začína dávať do reálnej podoby, nejdem ich bližšie popisovať, istotne sa k nim podrobnejšie vrátim v ďalších číslach Listov, aj bez toho sa však dá vysloviť niekoľko premis.

Robert Fico populizmus na Slovensko potiahol do najvyššieho levelu, z ktorého bude ťažká cesta späť, ak vôbec. Ak Vladimír Mečiar v minulosti vymýšľal a sľuboval a neplnil, Fico využíval akúkoľvek možnosť brnknuť voličom na ich strunu, ale tiež konal v minimálnej miere, teraz si ide reálne kupovať hlasy. Pre ďalšie generácie voličov zakladá vražedné vnímanie politiky. Politiku podľa takto nastavených mantinelov už ľudia nebudú chápať ako spravovanie vecí verejných istým spôsobom, ale ako kto mi čo dá. Viem si predstaviť množstvo Slovákov o dva roky, ako sa budú v uliciach miest pýtať pred voľbami kandidátov – dobre, Fico dal našim deťom zadarmo vlaky, ty im nedáš zadarmo vodičské preukazy? Čo nám teda dáš? Jáj, priamo mne nedáš žiadnu adresnú podporu? Sorry, brácho, cezo mňa neprejdeš. Voči tejto politike sa samozrejme ťažko vedie akákoľvek oponentúra, neviem si veľmi dobre predstaviť, ako v televíznom štúdiu ktosi Fica kritizuje napríklad za spomínané vlaky – stačí, keď sa na neho premiér pozrie a povie, vidíte, vy by ste to deťom zobrali, ale moja sociálna vláda im to rada zabezpečí, sme jednoducho ľudskí.

CIRKUS

Druhý problém je, že balíček v sebe pletie čisto populistické opatrenia s odbornými, ktoré môžu reálne pomôcť podnikateľom a zamestnávateľom. Na mieste Fica by som balíček rozdelil na dva – odborný, na ktorom by som si budoval agendu reformátora a modernistu a populistický, ktorým by som chlácholil masu. Takto ide o guláš, z ktorého si každý vyberá, čo chce, konkrétnejšia debata však zatiaľ chýba. Rovnako ako pri takmer všetkých ďalších vládných dôležitých krokoch, aj tento balík vznikol z ničoho – na objednávku, v rýchlosti, bez akejkoľvek predchádzajúcej odbornej diskusie – Fico sa potreboval ukázať, každý niečo vytiahol a nejakto dali dokopy.

Do tretice, premiér zmiešal hrušky s jablkami, keď čisto vládnu agendu zamenil za stranícku. Minimálny dôchodok, rapídne zvýšenie minimálnej mzdy alebo daňové úľavy za podporu investícií do vývoja alebo možnosť úhrady DPH až po prijatí platby za faktúru sú zásadné zmeny, ktoré by mali v prvom rade ohlasovať ministri a vláda, ale nie strana. Fico si tak prihrial polievocku a dal snemu úplne iný rozmer, aké prináležia straníckym kongresom, na druhej strane potvrdil, že mu ide v prvom rade o vlastnú stranu a osobný profit, až potom je štát.

A na záver. „Tento balíček je pripravený na základe zvládnutej konsolidácie a lepšieho výberu daní,“ vysvetlil Fico. Len pripomínam, že Slovensko muselo konsolidovať preto, lebo Fico počas prvej vlády odmietal, aby sa kríza dotkla občanov. Zvyšoval platy, rozhadzoval, akoby sa nič nedialo, nasekal dlhy, na ktoré sa teraz opäť musíme všetci zložiť. Od roku 2008 vzrástol slovenský dlh viac ako dvojnásobne. Slová, že Slovensko nemusí šetriť, sú preto základným nepochopením stavu, v akom sa verejné slovenské financie nachádzajú. Podľa lídra Smeru-SD to však znamená, že sme za vodou a môžeme ísť do ďalšieho kola zadlžovania. Hlavne, že to jemu zabezpečí preferencie. Neviem, čo si počne ďalší kabinet, keďže akékoľvek sociálne benefity sa takmer nedajú zobrat späť, tolko politických nákladov to stojí. Viem si predstaviť, že za 250 miliónov eur ročne by sa dalo rozbehnúť viacero programov, ktoré by v dlhodobom horizonte posunuli krajinu výrazne dopredu a zabezpečili desiatky tisíc pracovných miest. Ale tie by asi neprinesli v najbližších voľbách tolko hlasov. Stenčujúca sa stredná vrstva v tom má jasno, musí schudobnieť, potom jej Fico rád pomôže, ale inak sa môže len skladať na dlhy, ktorými si premiér tak rád kupuje to, o čo mu najviac ide – občanov.

„V kampani pred voľbami do NR SR a aj po zostavení vlády sme boli obviňovaní, že pôjdeme gréckou cestou. Dnes môžeme s hrdosťou povedať, že naša vláda ukázala, že vie byť dobrým hospodárom. Ľudia musia mať istoty, že nie sú ohrozené ich vklady, že sa neznehodnotí euro a že kríza neskončí totálnym rozvratom štátov ako takých,“ apeloval.

Martin Guzi, novinár

Letné sídlo rodiny Masarykovcov na Bystričke

I. časť

Keď sa hovorí o hmotných pamiatkach rodiny Masarykovcov na Slovensku, rezonuje v povedomí širokej verejnosti kaštieľ v Topoľčiankach, ktorý bol oficiálnym letným sídlom TGM ako prezidenta Československej republiky na území Slovenska. Menej je známy fakt, že v obci Bystrička nachádzajúcej sa cca 3 km od mesta Martin, je situovaný objekt, ktorý je s touto osobnosťou spojený oveľa osobnejšie a je dokladom jeho neformálneho vzťahu k Slovensku, časovo viazaným už ku koncu 19. storočia, dnes autentická pamiatka na spoluzakladateľa a prvého prezidenta Československej republiky T. G. Masaryka.

Mesto Martin, kde sa na konci 19. storočia sústreďovali slovenské kultúrne a politické elity, navštívil Tomáš Garrigue Masaryk ešte ako profesor Univerzity vo Viedni po prvý raz v roku 1887 pri príležitosti konania výstavy slovenských výšiviek a obrazov Jaroslava Věšina, usporiadanej spolkom slovenských žien Živena. TGM o tom hovorí:

„V sedemdesiatomsiedmom šiel som do Martina sám s určitým plánom poznať Slovensko a Martin. Vyhľadal som si Bystričku na letný pobyt pre celú rodinu. Chodievali sme tam asi desať – dvanásť rokov. S redaktormi som sa priatelil, s Vajanským, Škulťetým, s Pietrom, s Čajdom. Tŕkali sme si, rodiny sa navštevovali. Poznal som sa aj s inými a priateľsky sme sa schádzali.“ Za účelom naplnenia „plánu“ si v roku 1888 Masarykovci na Bystričke, v dome zemianskej rodiny Lehotských prenajali 2 izby. Následne, v období rokov 1888 – 1901 sa tu budúci prezident stretával s predstaviteľmi slovenského národného a kultúrneho života, okrem uvedených napríklad aj s Vavrom Šrobárom, Dušanom Makovickým, Jozefom Gregorom Tajovským, ale aj s českými osobnosťami, akými boli napr. František Votruba či Bohdan Pavlů a ďalšími.

Kdybych tak byla na Bystričce!

Dcéra T. G. Masaryka Alica na časy, keď trávili letá v tomto „podnájme“, spomína: „Lehotských měli dvě dcery, osmnáctiletou Pavlu a o něco mladší Máliku a syna Jánoše, trochu staršího mne a Herberta. ... Když jsem povrostla, sprátelila jsem se s oběma děvčaty, staršími asi o deset let, první léta však byla mou kamarádkou malá Mara Zajacé. S ní jsem stopovala slepice, které zanašely. Škrabala na podsíni brambory a sbírala maliny a rybíz. My starší, Herbert a já, jsme postupně unikali do prací. Jeník cvičil před domem chlapce z okolních domů a chalup a jeho hasičská četa byla výborně sevcivěna – řídil se přesně podle pana Markovického, asi čtyřiaadvacetiletého velitele bystričských hasičů. Pětiletá Olga měla zatím jinou starost: pečovala o malé hubené podsvinčátko, které vykrmila lahvi... Také Jenda a Olga povrostli a dali se pilně do práce. Herbert se sprátelil s bratrancem Lehotských, mladým hospodářem, panem Markovickým, a já jsem se přimkla k Pavle a Málice. Paní Lehotská churavěla, a tak její práci převzala Pavla a já s ní... Práce v té dědině byla nejen užitečná – byla krásná, proniknutá živými zákony.“

O vzťahu k Bystričke a o tom, že zámer budovania domu bol zrelou úvahou s cieľom vytvorenia rodinného zázemia v milovanom prostredí, vypovedá aj Alicin list písany matke z väzenia v roku 1916: „Drahá mama! Kdybych tak byla na Bystričce! Bylo by to k nezaplacení!

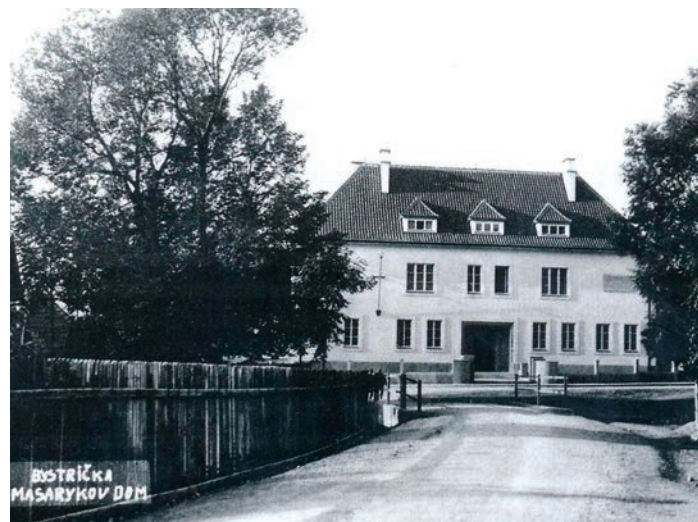
Ráno, osm hodin – hrnky s kávou stojí pod bránou, smetana v šaflíčku a kouřící se káva. Nasnídáme se, naproti u druhého stolu ještě stojí bližně misky, čedě už je na poli, po snídani. Tak – a teď do práce. Vím, jak jsem si ráda šla pro zeleninu do zahrady, kolem květinového kola – kolem ryvízu a bílých lilí – a za tou stěnou z lilí a ryvízu je zelinářská zahrada. Tak: mrkev, petržel, celer, – cibule – je celá vyválená, vybitá deštěm. A člověku je tak lehké u srdce. Pak si to všechno připravím v klenuté kuchyni – jeden hrníček vedle druhého. Hoši si přijdou pro špek do špajzu, pobaví se, prohlédnou, co bude k obědu a zas jdou. – Je to všechno pravda? Je to dávné. A pak ty líjaky a bouře v zahradě, rodící se na Holách den; slepice, která zanáší, musíme ji na seníku sledovat – kde se zastaví – a je to až na druhém konci – takže se za ní musím protáhnout pod střechou – a tam vsutku hnízdo a v něm deset bílých vajec. To je ten grunt, tam jsem byla doma...“

Budovanie domova

Po skončení 1. svetovej vojny bola iniciátorkou obnovenia letných pobytov rodiny na Bystričke práve Alica, ktorá okolo r. 1923 odkúpila požiarom poškodenú kúriu Lehotskovcov a neskôr podnikla stavbu nového rodinného sídla na jej mieste. Výstavba nového domu sa uskutočnila v rokoch 1930 – 1931. Neskoršia správkyňa osobného archívu TGM, rodinná priateľka, dr. Anna Horáková – Gašparíková k tomu uvádza: „Pani doktorka stavala na Bystričke dom na mieste starej kúrie Lehotskovcov, ktorú pred rokmi odkúpila. S láskou ho pripravovala už roky, s uvedomelým plánom dať rodine, deťom i otcovi domov, nie oficiálny byt, kam má každý prístup, i darebák, keď má úradnú funkciu. Domov, nadviazaný na staré, milé rozpomienky z detstva, ktoré sú v Masarykovskej rodine spojené s Bystričkou. Druhá strana plánu: spojiť prezidenta a cez neho aj iných politikov s tým, čo je dobrého v slovenskej tradícii.“

Autorom projektu bol architekt Jan Pacl z projekčnej kancelárie Dušan Jurkovič – Jan Pacl, ktorého touto činnosťou poverila Alica na základe predchádzajúcej úspešnej spolupráce na projekte Štefánikovho ústavu v Martine. Podľa jej predstáv mal objekt spĺňať podmienku priestrannosti a pohodlia, no zároveň nenarušať charakter dediny.

Podľa textu príslušnej kapitoly práce Národné kultúrne pamiatky na Slovensku – okres Martin (Pamiatkový úrad SR, vyd. Slovart, 2012) J. Pacl objekt vily navrhol v duchu oficiálneho štýlu prvej

Alice Masaryková na Bystričke

republiky na základoch kúrie s rešpektovaním jej pôvodných klenieb a časti pôvodného schodiska v zachovanej časti suterénu. Z kúrie využil 3 miestnosti zaklenuté valenou klenbou, situované v severovýchodnej časti suterénu. Pôvodnú kúriu tvorili dve samostatné krídla prepojené prejazdom a spoločnou strechou. Na jej trojkrídlový pôdorys nadviazala hmotová skladba aj rozloženie striech novej stavby. Starý sad so zeleninovou a kvetinovou záhradou ostal napriek Pačlovým plánom takmer nezmenený. Celkový dizajn architektonicky triezveho domu zhodnotili drobné doplnky z dielne slovenského architekta Josipa Plečnika, vtedajšieho architekta Pražského hradu. Výsledkom je budova vidieckeho prezidentského sídla s obytno-reprezentačnou funkciou, dvojpodlažná vila, situovaná v južnej časti obce Bystrička orientovaná hlavnou fasádou do ulice a južnou fasádou do príľahlej záhrady založenej na dlhej úzkej parcele. Je charakteristickým dokladom oficiálneho štýlu architektúry prvej ČSR so zachovanými pôvodnými detailmi ovplyvnenými medzivojnovým funkcionalizmom.

Vo svojom vlastnom...

Cielené hľadanie vlastného domova, zrejme spoločné všetkým členom rodiny, potvrdzuje ďalšia spomienka dr. Horáčkovej – Gašparíčkovej: „Po prvej noci v novom dome celá rodina pospolu, pri krbe v hale spomínali, ako po prvý raz v živote majú ten dobrý pocit byť vo svojom vlastnom.“

Obyvatelia Bystričky opisujú objekt vily i život v nej nasledovne: „Na prízemí nového rodinného domu Masarykovcov sa nachádzala veľká kuchyňa a malá jedáleň, pracovňa pána prezidenta a hala s krbom. Pred halou bola veranda usiata do záhrady. Z prízemnia viedli dubové schody na prvé poschodie, kde vľavo mal pán prezident spálňu s kúpeľňou, pani doktorka svoju spálňu: medzi týmito izbami bol spoločný salón. Na pravej strane mal svoju izbu Jan Masaryk, pán Revilliod s manželkou obývali dve izby a ich synovia mali tiež svoju detskú izbu. Z prvého poschodia viedli schody z červeného smreka k manzardám. Tam sa nachádzali štyri izby. Bývali v nich vnučky pána prezidenta Anna a Herbertka, ako aj prípadní hostia. Za domom bola situovaná záhrada. Na mieste starej hrušky, ktorú zub času pohltil, bol stolík. Jeho podstavec bol zhotovený z českej tehly, vrch zo slovenského travertínu – mal teda znázorňovať československú jednotu. Pri stolíku rástla smutná vrba, ktorej štiepok priniesli z Lán z veľkej vrby, pod ktorou TGM rád sedával.“

Vila okrem funkcie letného bývania rodiny opäť plnila aj funkciu priestoru pre spoznávanie slovenskej reality a vôbec mala v kontexte doby dôležité spoločenské poslanie. Počas pobytov prezidenta ju navštívilo mnoho významných osobností, medzi inými Elena Maróthy-Šoltésová, Štefan Krčméry, Edvard Beneš, Karel Plicka, Karel Čapek a ďalší. Samozrejme bola aj miestom rodinných stretnutí oddychu – najstarší Martinčania si ešte pamätajú vzpriamenú postavu TGM na bielom koni

pri výletoch do okolia Martina, muškárenie na rieke Turiec i vaty na blízkyh Martinských holiach. Jan bol vítaným a obľúbeným účastníkom spoločenských aktivít mládeže z Bystričky i Martina.

Alica Masaryková po absolvovaní vysokoškolského štúdia našla uplatnenie v sociálnej práci, konkrétne na poli Červeného kríža a po zvolení TGM za prezidenta Československej republiky a smrti matky vykonávala aj povinnosti „prvej dámy“, pravej ruky svojho otca. Zásadným spôsobom sa zapájala do prebiehajúcich spoločensko-politických procesov a realizovala mnohé projekty v sociálnej a zdravotnej oblasti, pre ktorú sa cítila najpovolanejšia. Veľkú časť svojich aktivít realizovala vo svojom druhom domove, na Slovensku, kde ako sama neskôr (v roku 1946) uvádza vo svojej súkromnej korešpondencii, „chcela slúžiť slovenským rodákom, ako jej bolo súdené“. O jej aktivitách vypovedá denná tlač, odborná i memoárová literatúra, ale aj zápisy v kronikách obce Bystrička a obecnej školy v tejto lokalite, o hlbokom vzťahu k tomuto miestu zas bohatá súkromná korešpondencia. K najzásadnejším dokladom pôsobenia AGM na Slovensku patrí iniciatíva smerujúca k vzniku Ústavu M. R. Štefánika na výchovu sociálno-zdravotných pracovníčok, v jeho rámci Školy pre ženské povolania v Martine (1925) a rozhodnutie presídliť z Bratislavy do Martina Slovenskú divíziu Červeného kríža. Zamýšľala sa aj nad náročnejšími projektmi súvisiacimi so záchrannou slovenských národných tradícií. V tomto zmysle odporučila, aby Matica slovenská, v tom čase vrcholná odborná a kultúrna inštitúcia, iniciovala prieskum určitých oblastí Slovenska, vrátane fotografickej dokumentácie starých kostolov, ľudového odevu a sociologických štúdií o tradičnom spôsobe života. Za týmto účelom koordinovala spoluprácu Červeného kríža, Ústavu Milana Rastislava Štefánika, Matice slovenskej, Muzeálnej slovenskej spoločnosti a Hradu. Mimoriadne aktívna bola na pôde Spolku slovenských žien – Živena, kde okrem sociálneho aspektu realizovala Alica svoju ďalšiu „misiu“, orientovanú na záchranu artefaktov ľudového umenia, konkrétne slovenského ľudového odevu a jeho špecifickej súčasti – ľudových výšiviek. Živena ocenila jej zásluhy tým, že ju v r. 1920 menovala svojou čestnou predsedníčkou a Dom sociálno-zdravotnej pečlivosti o mládež (súčasť Ústavu M. R. Štefánika) dobudovaný v r. 1933, pomenovala jej menom.

V rokoch 1889 – 1948 navštívila Alica Bystričku dovedna 36-krát s rôznou dĺžkou pobytu. Posledný zápis o prítomnosti Alice Masarykovej v Turci, konkrétne v obci Bystrička je zapísaný na stránkach kroniky miestnej školy v zásadne odlišných spoločensko-politických podmienkach roku 1948. Zachytáva Alicin pomerne dlhý pobyt v domove, ktorého objekt mal onedlho postihnúť neblahý osud prechodu do majetku štátu: „Pani Dr. Alica Masaryková prišla na Bystričku v prvej polovici mája a odišla 6. septembra. Privítaná bola občanmi i školskými deťmi. Školu navštívila.“

Hana Zelinová,

vedúca Dokumentačného strediska českej kultúry SNM v Martine

Pokračovanie

Výlet na Martinské hole

Blíži sa 50. ročník

21. 9. – 12. 10.

Bratislavských hudobných slávností

Dnes sa už určite nedozvieme, akú životnosť pripisovali svojej myšlienke zakladateľa Bratislavských hudobných slávností. Vieme však, že nadviazali na tradíciu Bratislavskej hudobnej jari, že prvým predsedom festivalového výboru bol hudobný skladateľ Alexander Moyzes a že prvých 6 ročníkov bolo v apríli a máji. Vieme aj to, že prvý koncert bol 8. apríla 1965 a slávnosti trvali do 9. mája. Už na prvom ročníku mali významné zastúpenie české orchestre a sólisti: Symfonický orchester Čs. rozhlasu v Prahe s dirigentom Aloisom Klímom, Janáčkova opera Brno, čembalistka Zuzana Růžicková a altistka Viera Soukupová. Slovensko reprezentovali Slovenská filharmónia a Symfonický orchester vtedy Československého rozhlasu v Bratislave s dirigentskými osobnosťami Bystríkom Režuchom a Ludovítom Rajterom, ktorému v deň otvorenia festivalu udelili titul zaslúžilý umelec. Okrem toho účinkovali Slovenský komorný orchester na čele s Bohdanom Warchalom a Opera a balet SND, zo zahraničných hostí napr. klavírny virtuóz Michael Ponti, americký huslista Perl Senofski, či dirigent Oskar Danon z bývalej Juhoslávie.

Od roku 1971 sa BHS presunuli do jesenného termínu. V tom istom roku sa ich súčasťou stalo Interpódium (nesúťažná prehliadka mladých koncertných umelcov zo socialistických krajín), od roku 1972 Medzinárodná tribúna mladých interpretov (TIJI - Tribune International des Jeunes Interprètes). Jej vznik v r. 1969 inicioval Sir Yehudi Menuhin, vtedajší predseda Medzinárodnej hudobnej rady UNESCO. Prvé 2 ročníky sa konali v Paríži a v Cannes, ďalšie v Bratislave v rámci BHS. Na TIJI sa prezentovali začínajúci mladí umelci, z ktorých mnohí patria dnes k špičke interpretačného umenia vo svete. Zo slovenských umelcov boli svojho času víťazmi tejto prestížnej súťaže aj tenorista Peter Dvorský, basista Sergej Kopčák, trubkár Juraj Bartoš, v novej histórii, v r. 2005, huslista Dalibor Karvay. Od roku 2003 sa súťaž koná pod názvom NEW TALENT.

Od roku 1973 až dodnes sú BHS jediným slovenským reprezentantom v Európskej asociácii festivalov. Významnou súčasťou hudobného života v Československu boli a sú aj vďaka televíznym

a rozhlasovým priamym prenosom, resp. záznamom koncertov. Hlavným organizátorom festivalu je Slovenská filharmónia z povolenia Ministerstva kultúry SR. Na čele Festivalového výboru BHS stáli vždy popredné osobnosti slovenského hudobného života: už spomínaný Alexander Moyzes (prvý predseda), skladateľ Eugen Suchoň, dirigent a zbormajster Juraj Haluzický, hudobný vedec Ladislav Mokry, hudobný skladateľ Ladislav Burlas, flautista Miloš Jurkovič. Súčasným predsedom je skladateľ Vladimír Godár, čestnou prezidentkou sopranistka Edita Gruberová, hlavnou manažérkou Izabela Pažitková. Záštitu nad 50. ročníkom BHS má minister kultúry SR Marek Maďarič.

V priebehu BHS 2014 odznie 25 festivalových koncertov. Na jubilejný ročník sa organizátori v spolupráci s Festivalovým výborom rozhodli pozvať orchestre z krajín, ktorých umelecké telesá – bude ich dovedna 8 – patrili v doterajšej histórii BHS medzi najčastejších hostí, ale aj Izraelskú filharmóniu, ktorá sa slovenskému publiku predstaví po prvý raz. Spolu s reprezentatívnymi predstaviteľmi slovenského interpretačného umenia sú určite zárukou kvality a úspešného priebehu slávností.

Na prvom koncerte 21. septembra vystúpi v Koncertnej sieni Slovenskej filharmónie v Redute už spomínaná Izraelská filharmónia. Na programe sú diela Ludwiga van Beethovena, Wolfganga Amadea Mozarta a Richarda Straussa. Orchester zahrá pod taktovkou Zubina Mehtu /nar.1936 v Bombaji/. Zubin Mehta pôsobil a pôsobí v mnohých svetoznámych orchestroch v Európe aj Amerike. Do povedomia širokej verejnosti sa zapísal ako dirigent koncertov 3 tenorov – Pavarottiho, Carrerasa a Dominga v r.1990 a 1994.

Prehliadka renomovaných dirigentov pokračuje počas celého priebehu BHS. Okrem spomínaného Zubina Mehtu to budú Valery Gergiev, Vladimir Fedosejev, Jiří Bělohlávek, Leonard Slatkin, Peter Schneider, Iván Fischer, Pinchas Steinberg, šéfdirigent Slovenskej filharmónie Emmanuel Villaume a poprední slovenskí dirigenti Rastislav Štúr, Peter Valentovič, Ivan Buffa, Ewald Danel. Tieto osobnosti

sa postavia pred nemenej známe orchestre: Londýnsky symfonický orchester, Budapešťiansky symfonický orchester, Viedenských filharmonikov, Českú filharmóniu, Národný orchester z Lyonu, Symfonický orchester z Barcelony, Veľký symfonický orchester P. I. Čajkovského. Z domácich sa okrem Slovenskej filharmónie predstavia Symfonický orchester Slovenského rozhlasu, Štátna filharmónia Košice, Štátny komorný orchester Žilina, Slovenský komorný orchester, Moyzesovo kvarteto a Quasar Ensemble.

Okrem vynikajúcich zahraničných a domácich sólistov sa bratislavské publikum po dvoch rokoch opäť teší na svoju krajanu, bratislavskú rodáčku, sopranistku svetového mena Editu Gruberovú. Jej spevácka kariéra sa začala v Banskej Bystrici, ale pokračovala vo Viedenskej štátnej opere, čo sa však v 70-tych rokoch minulého storočia nedalo uskutočniť legálne. A tak, hoci svojím sopránom privádzala do vytrženia divákov po celom svete, v Československu sa objavila znovu až po r. 1989. Výnimkou bolo účinkovanie na Pražskej jari v r. 1979. Vízum však dostala len vďaka tomu, že sa za ňu postavilo vedenie Viedenskej opery. Na Pražskú jar sa Edita Gruberová zatiaľ naposledy vrátila s veľkým úspechom v r. 2008. Jej koncert na 50. ročníku BHS je naplánovaný na 30.9. Pôjde o večer operných árií a zborov. Hrať bude Slovenská filharmónia s dirigentom Petrom Valentovičom, jej speváckym partnerom bude mladý slovenský barytonista Richard Šveda, ktorý účinkuje v mnohých popredných operných domoch mimo Slovenska.

Dnes je už pomerne častým zjavom, že si talentovaní slovenskí ale aj českí vokálni umelci nájdu uplatnenie skôr v zahraničí ako doma. Našťastie sa im kvôli tomu dvere do vlasti nezatvoria, a tak z času na čas potešia aj publikum na Slovensku. Na tohtoročných BHS to bude konkrétne predstaviteľka mladej slovenskej speváckej generácie, sólistka Berlínskej štátnej opery, mezzosopranistka Jana Kurucová. Vystúpi na koncerte 11.10. Ďalšou speváčkou divou tohtoročných BHS bude zhodou okolností tiež mezzosopranistka,

v Nemecku žijúca česká speváčka Dagmar Pecková. V sprievode Viedenských filharmonikov prednesie piesňovú tvorbu Antonína Dvořáka a Josefa Suka. Koncert bude 5.10.

Súčastou BHS je aj v tomto roku Medzinárodná tribúna mladých interpretov New Talent. Na koncerte v pondelok 6. októbra 2014 bude troch finalistov sprevádzať Symfonický orchester Slovenského rozhlasu pod taktovkou Rastislava Štúra.

Záverečný koncert 12.10. bude patriť Slovenskej filharmónii. Pod taktovkou Pinchasa Steinberga odznejú diela Benjamina Brittena a Hectora Berliozu. Sólo na husliach zahrá Anthony Marwood.

Slovenské národné divadlo prispeje do programu BHS naštvovaním baletu Eugena Suchoňa /1908-1993/ Angelika. Premiéra je na programe 27.9. v Historickej budove SND. Dielo je pozoruhodné tým, že ide o prvý slovenský balet vôbec a skladateľ ho napísal ako 17-ročný poslucháč Hudobnej školy. Partitúru objavili v skladateľovej pozostalosti.

Aj v tomto roku pripravujú organizátori Medzinárodnú muzikologickú konferenciu, tentoraz na tému 50 rokov BHS.

Novšou súčasťou Bratislavských hudobných slávností je Medzinárodná klavírna súťaž Johanna Nepomuka Hummela. Finále a koncert víťazov 8. ročníka bude 20.9. 2014.

Bratislavské hudobné slávnosti sa teda 21. septembra 2014 otvorila po 50-ty raz. Majú za sebou vynikajúce a bohaté, no aj slabšie a chudobnejšie ročníky, čo sa odrazilo aj v dobovej kritike. Stalo sa aj to, že im nepriala politická alebo hospodárska situácia. Okrem toho, takéto podujatie nie je stroj, ale živý organizmus a nie vždy musí všetko vyjsť na sto percent.

No ak si pri tónoch slávnostných fanfár BHS od Jána Cikkera na začiatku festivalu spomenieme aj na invenciu jeho zakladateľov, vytrvalosť ich pokračovateľov a tvorivosť súčasných organizátorov, môžeme konštatovať, že vďaka nim má Bratislava a vlastne celé Slovensko na domácej pôde festival svetovej úrovne.

Mirjana Šišoláková

Podrobný program 50. ročníka BHS nájdete na ich webovej stránke

Sen K. vo Vysokých Tatrách

Zatvárate oči, pomaly zaspávate a do mysle sa vkráda sen...

Zavýja meluzína a husto sneží. Som zememerač K. a nastupujem do novej práce v istej zvláštnej dedinke, patriacej do majetku tajomného zámku nad ňou. Stelie sa noc, hotely preplnené, miestečko na spanie sa mi navela podarí zohnať až v tamojšom hostinci. Konečne zaspávam... a prebúdzam sa do reality (!) nezvyčajného sveta. Prostí dedinčania, ale ani vrchnosť ma... nechcú. Sám starosta mi s dobráckym úsmevom dokazuje, že zememerača vôbec nepotrebujú, že to iba nejaký úradník niekde vyššie poplietol moje zaradenie. Napriek tomu sa mi však zjaví pomocníci, zjavne pridelení zo zámku, a hoci som presvedčený, že sú „noví“, oni jednohlasne tvrdia, že sú „starí“ (známi). Od tej chvíle sú stále pri mne, pomáhajú mi, no hlavne ma pozorujú, ba špicľujú. Ujíma sa ma kráska Oľga, tú čoskoro vystrieda Frída, milienka vysokého úradníka, ktorý má, ako dobre!, prístup do zámku. Stáva sa mojou snúbenicou a verím, že mi pomôže dostať sa medzi múry tam hore. Starosta mi však zatiaľ prideli miesto pomocníka v škole a ja musím upratovať i slúžiť učiteľovi. Ešte aj Frída si až príliš rozumie s jedným z pomocníkov! Skrátka, nikto mi neporadí, ako sa dostať na zámok a nevysvetlí zamotanú situáciu. Pracovnú i životnú. Aby bizarnosť nebolo dosť, ďalšia dievčina Pepi ma láka žiť – v jej skrini... Zničený sa konečne dostávam k tajomníkovi Burgelovi, ktorý by mi mohol pomôcť, hoci som omylom zaklopal na dvere iného úradníka. Burgel mi však predsa vysvetľuje zvláštne fungovanie dediny i zámku. Som však unavený a počas jeho reči zaspávam...

Choroba a Zámok

Haló, priatelia, vy však otvorte oči a zobudte sa! Bol to iba príbeh, literárny výtvor jedného z najoriginálnejších spisovateľov 20. storočia. Po nemecky píšuceho českého spisovateľa židovského pôvodu, zvestovateľa existencializmu, Franza Kafku (1883 – 1924). Vyštudovaného právnik, poisťovacieho a bankového úradníka. V roku 1917 Franzovi diagnostikovali tuberkulózu a zákernú chorobu si liečil aj vo Vysokých Tatrách. Práve v prostredí Tatranských Matliarov, kde bol ubytovaný v Hoteli Tatra od 18. 12. 1920 do 27. 8. 1921, začal písať riadky svojho slávneho diela Zámok. Toho, ktorého dej sme si už priblížili v úvode... Príbeh odráža Kafkovo osobité vnímanie a stvárnovanie sveta. Spisovateľ v celom diele (vydávanom postupne až po jeho smrti vďaka priateľovi Maxovi Brodovi – hoci K(a)fk(a) trval na jeho zničení), bojoval proti nánosom predstieranej skutočnosti vydávanej za pravdu, ale vlastne ju napak zakrývajúcej. Román, či presnejšie mohutný románový fragment Zámok, je v tomto smere považovaný za najradikálnejší a najvzrtejší, ergo svojím dopadom na čitateľov je najsilnejší.

Traduje sa, že keď Franz Kafka čítal svoje prózy priateľom, vyvolával salvy smiechu a veľké pobavenie. Známi sa v napísanom spoznávali, smiali sa z pomerov v rodinách, firmách, napríklad vyda-

Mladý začínajúci spisovateľ Kafka

vateľstvách, kde pracovali a kde sa každý nejakým spôsobom stretol s (ne)fungovaním štátu. Hovoríme, pravdaže o prvej Československej republike. O tzv. zlatej ére nielen demokracie, ale aj prosperity a vzťahovania sa morálnych hodnôt...

Pamätná tabuľa v Matliaroch

Navštívte Tatranské Matliare dnes, sadnite si kúsok od pamätnej tabule umiestnenej na žulovom bloku, ktorú tu Kafkovi odhalili v máji 2001. Pozrite sa na charakteristický profil spisovateľovej tváre, začítajte do spomínaného románu a nechajte pracovať fantáziu. Vlastnú i Kafkovu. Možno táto zmes poodhalí odpoveď na hypotetickú otázku: Čo by asi Franz Kafka napísal, keby jeho K. žil v časoch dnešných?!

Mimochodom, Zámok sa po rokoch vrátil úspešne do, takpovediac, krajiny svojho zrodu. Režisér Roman Polák získal roku 2012 Výročnú cenu Literárneho fondu za výnimočnú réžiu divadelnej adaptácie tohto románu v Divadle ASTORKA Korzo '90.

Ešte niečo. Literárna konštrukcia a nápaditá fabulácia sú dôležitými piliermi Kafkovho existencialisticky ladeného diela. Z tohto pohľadu priam ako ďalší diel do mozaiky vyznieva nedávno v Nemecku knižne publikované tvrdenie istého literárneho vedca, že vraj predlohou literárneho Zámku bol Kafkovi – Oravský hrad! Je síce známe, že spisovateľ s priateľmi podnikol počas liečenia v auguste 1921 výlet po Vysokých Tatrách, no Orava so svojím impozantným hradom je vzdialená viac ako 100 kilometrov. No čo, zdá sa, že K. sníva (a my s ním) ďalej svoj sen...

Bodka (v existencialistickom literárnom význame skôr tri bodky...). Po sedemročnom márnom boji s chorobou 3. 6. 1924 Franz Kafka zomrel. Onedlho si teda pripomenieme 90. výročie a pripomenúť si ho môžete aj pod majestátnymi končiarimi Vysokých Tatier na Slovensku.

Igor Válek

Autor je publicista a spisovateľ

Foto archív autora

Pamätná tabuľa (v pravom rohu je jej detail) je umiestnená na príjemnom mieste

Příroda, umění a svoboda v pojetí Dušana Búřila

K jedinečnému prolnutí těchto pojmů došlo u akademického malíře Dušana Búřila (*1946) na slovenském venkově v obci Osrblie. Vesnička položená ve Veporských vrších (součást Slovenského rudohoří) se nachází v geografickém středu Slovenska a je asi 12 km vzdálena od okresního města Brezna. Vejdou se do ní necelé čtyři stovky obyvatel. Žijí v nadmořské výšce 580 m obklopeni lesy, v nichž jsou stromy staré i několik set let. Před třiceti lety se sem vydal Dušan. Chtěl získat chalupu, protože miloval lidovou architekturu a netušil, že s koupí starého stavení z roku 1833, které jej na první pohled uchvátilo, bude zcela pohlcen okolní přírodou. Z Bratislavy vzdálené 250 km, kde se narodil a žil, to pak do právě objeveného prostoru nebylo vůbec daleko.

Vše, co umělec prožívá, je nepochybně důležitou součástí jeho existence. Události komentované ve vzpomínkách, které mi vyprávěl před léty v bratislavském ateliéru, mají shovívavý nadhled, a to navzdory problémům, které přinášela doba, v níž žil, a navzdory rodové bojovnosti, k níž se stále hlásí. Otec, Moravan, odmítl lákavou nabídku Jana A. Bati, aby šel budovat nový obuvnický závod do Rumunska. Byl totiž zamilován do maminky, pocházející z chodské Kdyně. Podle ústní rodinné tradice se považovala za potomka Jana Sladkého Koziny. A tak se Dušanovi rodiče rozhodli „zůstat v republice“. Usadili se v Bratislavě-Děvině, kde měl otec příležitost pracovat v oděvním průmyslu. Když po únoru 1948 nastaly jiné časy, dotklo se to i Dušanovy rodiny,

podobně jako milionů dalších bezejmenných lidí. Dnes, když se Dušan rozhlíží po své minulosti, říká, že se dávno rozhodl přecházet své osobní události spíše žertem a považovat případné výčitky adresované dávno proběhlým dějům za ztrátu času.

Snad právě tento rys Dušanovy povahy způsobil, že jeho cesta k výtvarnému umění směřovala od rodinného prostředí, přes školu a kamarádské okolí až po oficiální výtvarné vzdělávání vcelku přímočaře. Pomohla mu k tomu také záliba či spíše neodstranitelná potřeba kreslit za všech okolností, na vše možné a cokoli se dalo kreslit. Samozřejmě ani on se nemohl vyhnout dobovým překážkám, které stavěl dospívajícím lidem komunistický systém. Buržoazní původ

jeho rodiny, možná i podivné jméno, které neuměla vyslovit ředitelka základní školy, kam dlouhá léta chodil, se staly jádrem konfliktů nepoddajného žáka s protivnou učitelkou a pak neradostnou vzpomínkou dospělého člověka. Jak významné byly tyto permanentní výstupy s učitelkou naznačuje krátká Dušanova charakteristika této pedagožky: „fanatická komunistka a národně orientovaná psychopatka“. Podobně jako tuto epizodu překonal (či uzamkl do minulosti) i další překážky z arzenálu dobových obtíží. Než se dostal na Vysokou školu výtvarných umění v Bratislavě (studoval ji v letech 1969-1975), prošel praxí v bratislavském výstavnictví. Na vysoké škole pobyl nejprve dva roky v přípravce u výrazného umělce ruské národnosti, prof. Dezidera Milly (1906-1971), levicově orientovaného pedagoga, a pak v ateliéru volné malby u prof. Petera Matejky (1913-1972) a končil u doc. F. Gajdoše.

Po absolvování vysoké školy Dušan vpadl do bující normalizace a jak sám podotýká, zbylo mu pár dětských snů. Ty si chtěl uchránit a splnit. Jako kluk jezdil k babičce na Šumavu, kde se svými sourozenci prožíval každé prázdniny. Tam získal vztah ke všemu, co souviselo s obděláváním půdy a hlavně to byla láska ke koním, kterou přenesl i na své čtyři děti. Takže, když v roce 1984 dostal nabídku ze Slovenské výtvarné unie, aby si zařídil ateliér v obci Osrblie, považoval to sice nejprve za dobrý vtip, ale pak při styku s realitou (nádherné stavení za pouhých 10 000 korun československých) mu dle jeho slov spadla sanice, a on dobrovolně majitelce přidal další tři tisíce v téže dnes již historické měně.

Tím bylo v Dušanově podvědomí rozhodnuto, že vznik *Mezinárodního výtvarného sympozia Osrblie* je pouze otázkou času. První krok se odehrál asi takto. Bezpochyby k tomu musely asistovat známé kulisy: vlahý letní podvečer, v přírodě sedící Dušan s místními, jímž říká horalové, a ve velké láhvi borovička. Padají slova o úchvatné středoslovenské přírodě, k čemuž Dušan přidává informaci o Anglii, kde v podobné přírodní scenérii, jako je ta kolem Osrblie, tvoří výtvarníci z toho, co najdou přímo na místě. A dílo pak zůstane tam, kde vzniklo, vlastně to nebude výtvarné dílo samo pro sebe, nýbrž tam zbude výpověď výtvarníka o tom, jak si představuje sám sebe jako

součást konkrétní místní přírody. Horalové Dušana se zájmem poslouchají. Jeden řekne, že má na svém pozemku 24 pramenů (studánek), druhý připomíná, že kolem dokola je 23 dolin a když borovička z láhve vyprchá, není co dodávat, jen sednout a vymyslet projekt.

Když byl projekt na světě, bylo třeba obcházet instituce v hlavním městě, čekat na schválení komisí, vyrovnat se se škrtem financí od ministra, vysvětlovat, proč se použítá termínu sympozium, když pryť jsou jen obyčejní „studničkáři“ (nesouvisí s folklorní skupinou Studnička, jejíž členové se též volají „studničkáři“, ale spíše se slovenským projektem „Environmentálna poradňa Studnička“). Zkrátka to vyžadovalo trpělivé procházení běžnou procedurou zrozenou moderní civilizací. Co je však navíc zajímavé pro Dušana a další nadšence, kteří se k němu v organizaci sympozií přidali, se odehrálo v jedné z bratislavských hospod, kam chodí kumštýři. Jakýsi samozvaný místní mluvčí a kritik všech novot přicházejících ze zahraničí do slovenské společnosti chtěl v zájmu ochrany národní čistoty nazvat výtvarnické nápady kosmopolitními. Jenže si nemohl vzpomenout na toto slovo a vytvořil úchvatný novotvar, když je nazval „zemegulci“. Výtvarníci toto pojmenování přijali a v jistých kruzích se nechali tak oslovovat i mimo hospodské fórum.

Dušanovou zásluhou se sympozium proměnilo v pravidelné návraty umělců do velkého přírodního ateliéru v Osrblie a jeho okolí. Výtvarníci přijížděli z různých koutů světa: z USA, Velké Británie, Holandska, Rakouska, Polska, Finska, Maďarska a samozřejmě ze Slovenska i Česka. Mezinárodní výtvarné sympozium Osrblie trvalo celkem čtrnáct let (1994-2008) a z jeho chvályhodných počínů je třeba připomenout založení dvou přírodních galerií EKO – ARTU, jednu v areálu lesnického skanzenu ve Vydrovské dolině (2003) u Čierného Balogu a druhou nedaleko obce Osrblie v Anderlové dolině (2004). Všeomžnou podporu našli organizátoři u Generálního ředitelství lesů Slovenské republiky a místního odštěpného lesního závodu, kde jim půjčili techniku na svoz materiálu a na přepravu výtvarníků, po nichž zůstalo alespoň na čas 140 artefaktů v přírodním areálu. Díla sice postupně splývala s okolní přírodou, ale můžeme je dodnes obdivovat v katalogích.

Při výčtu této Dušanovy aktivity je třeba zmínit, že se vlastně on sám cítí být individualistou a spolkaření či funkcionářem se vždy vy-

hýbal. „Nepatřím nikomu, patřím sobě a své rodině a nikoli státu, ale nejsem vzadu a hádkám se nevyhýbám“, říká o sobě. Těžce nesl rozdělování Československé republiky. Tehdy si znovu pro sebe formuloval význam národnosti pro člověka, která nese v sobě podle něho zakódovaný pocit ohrožení a nebezpečí přicházející zvenčí a která může být lehce zneužitelná. Období rozvinutého nacionalismu, jak dobu kolem roku 1993 nazývá, občas zlehčoval třeba hospodským vystoupením, když začal zpívat: Rež a rúbaj do krve, po tej českej kotrbe. Když se hospoda přidala, vytáhl svůj občanský průkaz s rubrikou české národnosti a jen z očního kontaktu vnímal pak škálu postojů spolustolovníků spíše už zaražených než bojovně naladěných. Byla to sice recese, říkal si, ale měla pro něho význam v tom, že si řekl své vlastně směrem do vlastních řad, jako rodilý Bratislavčan.

Příroda, umění a svoboda v pojetí Dušana Búřila netvoří žádný intelektuálně vykonstruovaný koncept. Je to zřejmě jen to, že přírodu a umění lze převádět na společného jmenovatele, jímž je možná svoboda, avšak protipólně kombinovaná s vnitřním pevným řádem. Díváme-li se na život tohoto umělce, můžeme naznačený koncept rozvést do tří rovin, které se dají vyčíst z jeho obrazů, kreseb, grafických listů či objektů instalovaných v přírodě a také z jeho postojů či autentického vyjádření. V prvním plánu, v první rovině, umělec vychází z reflexe přírody člověkem, avšak není to jen a jen intelektuální činnost získaný názor o jednotě člověka a přírody, nýbrž je to reálné splývání obou (přírody a člověka) v prožitku tvorby v plenéru a také tvorba z toho, co příroda v tom kterém místě a čase poskytuje. Ve druhém plánu jsou Dušanovy kresby, malba, plastika vlastně magickými úkony potvrzující potřebu člověka splývat s prostředím. V třetím plánu můžeme sledovat ověřování těchto principů ve skupinové tvorbě během čtrnácti let při konání *Mezinárodního výtvarného sympozia Osrblie*. Skutečnost, že taková interakce člověka s přírodou funguje stejně spontánně i u jiných umělců, a to lidí z různých koutů světa, vnímá Dušan Búřil jako hold kumštýřů jednomy z principů svobody.

PhDr. Stanislav Brouček, CSc.

Autor je historik a etnolog

Gymnázium, Varšavská cesta 1, 010 08 Žilina

Vojnová odysea mladého Žilinčana

November 2013 Žilina • Gabriela Mičurová, Vladimír Pavelčík, • Konzultant: PhDr. Alica Virdzeková

ÚVOD

Cieľom práce študentov žilinského gymnázia bolo priblížiť situáciu slovenských vojakov na východnom fronte konfrontáciou objektívnych (literatúra) a subjektívnych zdrojov (výpoveď očitého svedka). Vzhľadom k danému rozsahu Študentských listov sme boli nútení text krátiť. Veríme, že tento zásah se nijako nedotkol výpovednej hodnoty a textovej kvality.

FRANTIŠEK MAREK

Pán František Marek sa narodil roku 1920 v meste Košice. Jeho otec bol revíznym zámočníkom a mama bola ženou v domácnosti. Rodina Marekovicov bývala v Žiline na Framborskej ulici (v súčasnosti charita sv. Kamila pri Katolíckom dome).

V mladosti chodil pán Marek do židovskej školy (1. – 4. ročník), neskôr študoval 4 roky v meštianskej škole (dnes Základná škola Romualda Zaymusa). V štúdiách pokračoval na Elektrotechnickej škole v Bratislave. Niekoľko rokov strávil náš pamätník na praxi v stredoslovenských elektrárňach. „Lebo som si dal žiadosť, teda som mal záujem o vyššie vzdelanie, nie len učňovské. Po elektrárenskej praxi som nastúpil 1. septembra do Bratislavy.“

Na ceste z Minska do Talianska (súkromný archív F. Mareka)

Vojaci v Imole 1943/1944 (súkromný archív F. Mareka)

Podľa vtedajších nariadení musel ísť na odvod, ale keďže od septembra 1940 nastúpil na priemyslovku, mal odklad. Keď v roku 1942 ukončil dvojročné štúdium, dostal opätovný povolávací rozkaz. Podal si však žiadosť o prijatie za učiteľa na priemyslovku, kde mu bolo vyhovené. V septembri nastúpil na pozíciu učiteľa, no v novembri dostal ďalší povolávací rozkaz a musel nastúpiť na vojnu.

NÁSTUP K ARMÁDE

Pán Marek bol povolaný roku 1942 k autopráporu v Nitre. Na svoje prvé dojmy spomína takto: „Prišiel som do tej Nitry. Vtedy sa nosil kufor, taký drevený. Už nemali pre mňa ani uniformu. Čiapku som dostal takú, že keby som nebol mal uši, tak mi na oči spadne; rukávy som mal až za prsty.“ Pomerne rýchlo zapadol do tamojšieho kolektívu. Keďže vedel dobre hrať na harmoniku, nemal ďaleko od klavíra, vďaka ktorému sa stal veľmi populárny: „Udrel som so všetkými piatimi, vlastne so všetkými desiatimi, chytil som nejaký dobrý tón, a keď som dohral, vravím: „Ale ja som nie klavirista, ja som harmonikár.“, Ty si harmonikár?“ Oni boli celí prekvapení. Povieť vám, ešte ani prísahu som nemal, už som dostal služobný cestovný lístok do Žiliny po moju harmoniku.“

Výučný list pána Františka Mareka (Zdroj: súkromný archív F. Mareka)

ODCHOD NA FRONT

Ešte v Nitre bol František Marek vyškolený za proviantného účtovníka. Na jar 1943 vymenil v Minsku práve tamojšieho proviantného účtovníka. Strávil tam zopár mesiacov, kým bol presunutý do Talianska. Cestu na východný front nemal problematickú: „Už v Bielorusku si prisadol do toho kupé jeden človek. Bol to typický gazdovský typ. Mal vrecom omotané čižmy. Vravel, aby sme sa nebáli, vraj sa nám nič nestane. Totiž ako sme išli a čo sme videli po ceste – celé súpravy vyvrátené, čo partizáni podmiňovali trate, a my sme šťastne došli až do Minska.“

NA VÝCHODNOM FRONTE

Ako proviantný účtovník hlásil stav stravovaných vojakov deň vopred. Občas sa stalo, že niekoľkí vojaci večer odišli na iný úsek frontu. „No ale mne ten proviant zostal a tí vojaci, čo išli preč, dostali

Patrica 1944 (súkromný archív F. Mareka)

diéty. Na druhý deň som hlásil proviantnému, ktorý ovládal sklad, že mi odišlo toľko a toľko vojakov, čo mám robiť s proviantom? Vravel, že to mám nechať tak, však je vojna. Mám to predat'. Ale aj on sa chcel deliť. To bola vojna. Vojna nie je len o strieľaní, tá má široké spektrum.“

Pretože ako proviantný účtovník pracoval v zásobovaní, režim mal o trochu voľnejší ako frontoví vojaci. Preto mohol občas ísť spolu so svojimi priateľmi na výlet. Chodili do dediny, ktorá sa volala Slepjanka. Neďaleko od tejto dediny bol aj jeden tábor, kde mladé dievčatá z Poľska čistili vojenské uniformy. „Ale naši chlapci boli múdri a mali bajonety, povytíhali tie kince z plotu a dievča podliezlo. Tieto dievčatká chodili k nám. A aj ja som tam mal jednu. Volala sa Janka Pribiš. Ešte aj dnes sa na ňu pamätám. Bola Poľka, Varšavčanka a bývala na Sosnovej ulici v štrnástom dome. Blondína s okuliarmi. Tak také priateľstvá sme tam mali. Všetko počestné, pravda.“

Na fronte bolo veľa Slovákov, ba dokonca aj zo Žiliny stretol jedného kamaráta: „Zrazu som počul na chodbe výstrel, ale išiel som ďalej, nevedel som sa zorientovať, že odkiaľ to išlo. Z ľavej strany tej chodby prešiel jeden vojak na druhú stranu, otvoril dvere do druhej miestnosti, do druhej kancelárie, a kým som tam prišiel, padol mŕtvý. To bol ten Šimko Sika, syn jedného žilinského trafikanta.“ Vojaci sa pokúšali dezertovať, ale malo to ďalekosiahlejšie následky. „Totiž taký bol postup velenia – my sme mali svoje velenie, ale to podliehalo ešte Nemcom, a ten najvrchnejší, ktorý dostával príkazy od samotného Führera... on dával príkazy našim veliteľom a on rozhodoval o našom bytí a nebytí. A rozhodol o odsune našej záložnej divízie z Minska do Itálie.“

Z BIELORUSKA DO TALIANSKA

Z východného frontu bol náš pamätník presunutý do severného Talianska, konkrétne do oblasti Imola – Faenza – Forli, blízko pobrežia Jadranského mora. „Tak sme z Minska prešli do Varšavy, z Varšavy do Mníchova a odtiaľ sme išli na Linz-Brener a naša prvá stanica bola toho útvaru, ku ktorému som patril ja. Nebol tam celý štáb z Minska, len jeden úsek autovojska. Prišli sme do Imoly.“ V Imole bol pán Marek ubytovaný v drevených barakoch aj s ostatnými slovenskými vojakmi presunutými z východného frontu.

V severnom Taliansku to mali s prácou trochu jednoduchšie ako v Rusku. „V Bielorusku, teda konkrétne v Minsku a ďalší smer na Smolensk, tam boli naši tiež nasadení v bojovej činnosti. Ale u toho útvaru, kde som bol ja, tí nerobili bum – bum – bum, tí mali zásobovaciu činnosť. Naša práca bola taká istá ako v Rusku, ale tu, v Taliansku, sme už neboli v otvorenom boji. Robili sme prípravné práce čiže zákopy, strážili sme nemecké sklady, teda už to nebola bojová činnosť, pretože sme neboli spoľahliví.“

V Imole však nezostali dlho a po nejakom čase boli presunutí viac južne, bližšie k frontovej línii, do mesta Patrica, z ktorého bolo vidno až na obrovský kláštor na vrchu Monte Cassino, ktorý sa stal neskôr predmetom bombardovania.

ÚTEK K PARTIZÁNOM

Nemci slovenským vojakom nedôverovali, a tak im vymenili pušky za lopaty a nechali ich kopať zákopy. Správanie Nemcov sa však mnohým vojakom nepáčilo. Práve v mestečku Patrica, pri večernom posedení v podniku, sa zrodila myšlienka úteku od jednotky. „Vedeli sme, čo sa deje v Rusku. Vedeli sme, ako postupuje front v Afrike. Tak sme sa dohodli, že ujdeme.“ Spolu s ďalšími kamarátmi (Jozef Rozbora, Ján Filip, Ján Blažo, Július Novoroľník) naplánovali spojenie s miestnymi partizánmi. „Každý týždeň chodil šofér Julo Novoroľník do Ríma po poľnú poštu, noviny. Chodil s ním taký Poliak, tiež sa volal Julo, robil mu tlmočníka. Oni už mali kontakty s občanmi Ríma.“ Po úteku do Ríma sa spojili s partizánmi a všetci „utečenci“ boli na chvíľu umiestnení do katakomb, kde s nimi boli aj rehoľné sestry. Tu boli zbavení svojich kožených kombinéz a prezlečení do civilu. Následne sa spojili s veliteľom tamojších partizánov, s Máriom. Ten im poskytol jednoizbový byt, situovaný na ulici San Angelo v Ríme.

Jednou z aktivít protifašistického odboja bolo aj získavanie nových dokladov pre ohrozených obyvateľov Talianska. Naš pamätník spomína: „Ja som mal na starosti určité čísla domov v určitých miestach. Tak

napríklad, prišiel som na číslo domu, vedel som meno a ten majiteľ mi povedal všetky náležitosti. Ja som to potom dal Máriovi a Mário mi za desať dní dal pre nich legitimácie pre voľný pohyb občana Ríma. “ Zároveň skupinka okolo pána Mareka vykonávala sabotážnu činnosť, zmocňovali sa proviantných skladov a zásobovali partizánske jednotky.

Takto však nemohli ostať dlho na jednom mieste, nemohli si dovoliť, aby ich ľudia príliš spoznali. Preto sa ďalším útočiskom nášho pamätníka a jeho spoločníkov stal kostol Santa Croce. Po krátkej dobe strávenej ukrytím sa za oltárom kostola bola skupina presídlená opäť. „Nás presťahovali, pamätám na ten dom a pamätám si, že to bolo blízko nákladného nádražia, lebo keď sme vyšli do bytu, na druhé poschodie, byt bol prázdny, bolo vidno kolajštie a nákladné vagóny. Potom mi dali menovku dole na dvere aj na byt,

Najlepší kamarát pána Mareka z frontu Štefan Svrbík, (prvý zľava)
(Zdroj: súkromný archív F. Mareka)

aj na vchod. Volal som sa tenente Bruno – poručík Bruno. “Raz večer zavítala do tohto domu návšteva. Dvaja, možno traja muži a jedna žena. „Pekne sme sa rozprávali a na druhý deň, zavčasn rána, buchoty na dvere. „Zle je, zle je. Fero, ty sa zbal, vezmi fotoaparát a pôjdeme do Vatikánu. Tak sme prišli do toho Vatikánu a po ceste mi Mário povedal, že je zle a že sme v podozrení. “Vysvitlo, že žena, ktorá bola ten deň predtým na nevinnej návšteve, bola v skutočnosti špiónka, nasadená u partizánov.

Po príchode do Vatikánu sa dostal pán Marek spolu s Máriom do ďalšej farnosti. Tu ich už očakával páter, ktorý sa poznal s Máriom. Za farnosťou sa nachádzala záhrada so skleníkmi, kde skupinka mala dočasne pracovať a zároveň sa ukrývať. „Keď na druhý alebo tretí deň sme sa mali sťahovať, prišiel som s tým Máriom tam, do domu, kde sme bývali predtým a kde boli aj kamaráti. Bol úplne prázdny. Na jednu stranu bolo vidno na to nádražie a na druhú stranu do ulice. Tam sme ešte predtým priniesli zbrane z bytu na ulici Sant Angelo. Príkaz znel: „Ak bude zle, budete napadnutí, strieľajte. Dvaja do ulice a dvaja do toho nádražia. ‘Kde tá logika, proti toľkým Nemcom?! To bol nezmyselný príkaz, čo by tí štyria... Veď ani strieľať sa nemusí, nechali by ich vyhladovať. Čo sa stalo s tými štyrmi kamarátmi, som sa nikdy nedozvedel.“

ZATKNUTIE

Po tejto príhode sa už pán František Marek spolu s partizánskym veliteľom nevrátil do Vatikánu, ale do bytu na ulici Sant Angelo. „V predsieni bytu bol okrúhly stolík a na ňom môj fotoaparát. Asi na tretí deň poobede okolo štvrtej sa Mário holiť. Pol brady mal namydlenú a pol brady už obolenú. Bývali sme na prízemí. Okná neboli do ulice, boli do dvora. Ktosi zazvonil. Keď zazvonil po takej minúte ešte raz, povedal mi Mário, aby som sa išiel pozrieť, kto to je. Boli tam štyria poľní policajti. Mário vzal fotoaparát a vyskočil von oknom. Viac som ho nevidel.“ Poľná vojenská polícia Františka Mareka zatkla a následne previezla do väznice, kde boli umiestňovaní partizáni. Tu strávil niekoľko týžd-

ňov, až kým nebol predvolaný na prokuratúru, kde ho čakalo milé prekvapenie v podobe jeho bratranca – poľného prokurátora JUDr. Ondreja Mareka. S jeho pomocou bola „upravená“ obžaloba, preto bol čin nášho pamätníka definovaný ako „opustenie posádky“ a nie zbehnutie od posádky. Takto sa pán Marek vyhol trestu smrti, ktorý bol udeľovaný za dezerciu. Boli mu udelené „len“ dva roky zostreného žalára, degradácia a strata občianskych práv. Vďaka novému veliteľovi technickej divízie, ktorý bol protifašisticky naladený, si všetci odsúdení mali odpykať svoj trest až po demobilizácii.

TRASA AVEZZANO – FRATTA POLESINE – RIVALTA SUL MINCIO – CORTEOLONA

Po obsadení Sicílie a rýchlym postupe spojencov na sever Talianska sa začala situácia pre Nemcov zhoršovať a boli nútení ustupovať. Bolo potrebné presunúť aj slovenské veliteľstvo viac na sever, do bezpečnejšieho územia, kontrolovaného ešte stále Nemcami. Po tom, čo padlo Monte Cassino, bola divízia, v ktorej pôsobil aj pán Marek, presunutá do hornatej oblasti Avezzano. Zároveň tu bolo presunuté aj veliteľstvo, teda aj väzni. Tak sa zrazu ocitá pán Marek v obecnej väznici spolu s ďalšími 7 väzňami. Ako jediný je umiestnený na prízemí sám, ostatní sú dolu v pivnici.

Ako spomína pán Marek, dedina, v ktorej bola väznica situovaná, mala domy postavené prevažne z tufu. Kameň, ktorý je veľmi dobre opracovateľný a má dobré tepelné vlastnosti.

Pán Marek, umiestnený na prízemí, nemal veľký prehľad o tom, čo sa dialo v pivnici. „Fekálne vynášal vojak vždy z tej pivnice od siedmich von do terénu, pod dozorom jedného strážneho, ktorý mal na sebe flintu, a teda dával pozor, aby ten, čo vynášal ten kýbeľ, neušiel. A ten, čo to vynášal, si vždy obzrel terén a zistil, že zadná strana toho domu je v prudkom svahu.“ Siedmi vojaci v pivnici sa teda už dlhší čas pripravovali na útek. „Oni postupom času s lyžičkami a s vidličkami a teda s príborom, ktorý mali k dispozícii, tak vyšpárali tú maltu z tých blokov pod pričnou. Vyšpárali

Oltár kostola Santa Croce, za ktorým sa skrýval aj pán Marek (Zdroj: súkromný archív F. Mareka)

ju až tak, že sa jeden blok uvoľnil. To stačilo na to, aby mohli odtiať ujsť. „Jediné, čo potrebovali siedmi vojaci na dokončenie úteku, bola vhodná príležitosť.“

Pre väzňov, ba dokonca aj pre dôstojníkov bol bežný chlieb doslova vzácnosťou. „Takže sme nedostávali chlieb, ale sme dostávali len sucháre. To boli také sucháre... to sa mohlo len s čajom jesť, lebo to škeriabal, to bolo z pliev hádam.“ Raz večer nastala hádka medzi dvoma dozorcami. Chaos na strážnici využili siedmi väzni, prelomili blok malty a ušli.

Aj napriek tomu, že útek bol úspešný, väzni dlho na slobode neostali. Medzi utečencov bol neskôr nasadený špión, ktorý sa nenápadne informoval o ich plánoch. Výsledkom bolo dolapenie piatich vojakov, dvom sa však podarilo ujsť. „No, tí štyria išli do tej pivnice a Palo Trnka z Dobrej Nivy bol pridelený ku mne. Celý týždeň si nesmel ani lahnúť, za trest musel len stáť a dívať sa do múru. On mi toto všetko porozprával, inak by som to nevedel.“

Keď začala byť situácia v Taliansku ešte kritickejšia, nasledoval ďalší presun, tento raz sa nasledujúcou zastávkou v živote nášho pamätníka stala dedina Fratta Polesine. Presun sem bol ťažký a zdĺhavý, pretože sa mohol uskutočňovať za tmy alebo šera. Počas dňa museli presúvajúci sa vojaci často zaľahnúť, aby neboli spozorovaní operujúcimi americkými a anglickými letcami. Po príchode do Fratta Polesine sa pán Marek stal, stále ako väzeň, opäť proviantným účtovníkom. Mal na starosti aj ľahké zbrane, ktoré, ak sa mu podarilo, dodával partizánom.

Tu zažil mnoho príhod, ktoré poukazovali na vzťahy, aké mali medzi sebou Taliani. Stal sa svedkom prestrelky medzi sympatizantmi fašistickej strany a partizánmi. „Sme tam dobehli, aj ťažko poznámenávať... ešte jeden z tých fašistov, ako ležal na zemi, ešte chrčal...“ Nezhoda medzi dvoma skupinami mala tragický koniec. Za smrť štyroch fašistov bolo z okolia dediny Fratta Polesine nazhromaždených 45 nevinných rukojemníkov, ktorí boli nahnaní ku kaštieli do miestneho parku a všetci postrielení. „Pri kaštieli v parku, tam bolo napísané „primoesempio“ – prvý prípad, prvý príklad. Ja som to fotografoval.“

„ŠPIÓN MAREK“:

Z Fratta Polesine bol pán Marek presunutý do Rivalta sul Mincio a mohol sa, už ako slobodný, opäť venovať proviantnému účtovníctvu. „ (...) a prišiel jeden transport, neviem, či to boli dopadnutí z Povstania, bolo to v tom období. A predstavte si, už som si ich zapísoval, aby som vedel, koľko mám proviantu fasovať na druhý deň, aby sa najedli. Tak sa mi hlásili.“ Okrem iných sa mu nahlásil Július Ficko, ktorý ešte zohrá v živote nášho pamätníka veľkú úlohu. Po čase sa zoznámili a stali sa dobrými kamarátmi.

V Rivalta sul Mincio býval pán Marek spolu so svojím dobrým kamarátom z Trenčína, Štefanom Svrbikom u jednej staršej pani. Ako spomína dnes, oproti ostatným vojakom to bolo veľmi slušné ubytovanie. Neskôr k nim pribudol aj Július Ficko, mladý a inteligentný vojak, ovládajúci viacero rečí.

Po zamestnaní chodil pán Marek s dvoma kamarátmi do miestnej krčmy. „Aj Nemci chodili. Boli to však škrobi. No a keď som Nemca ponúkol cigaretou, jednou, druhou, lebo ja som nefajčil, začal si ma vážiť. Oni žili biedne, z hladiska proviantu mali tvrdší režim. A oni mi povedali, že už Cassino padlo, možno Avezzano... že tlačia Angloameričania, sú úspešní. Okrem Slovákov a Nemcov boli v krčme aj iní vojaci. „Popri nás tu chodila aj skupina Francúzov, ktorí boli u Nemcov na nútených prácach. Tiež chodili na víno. No a ja som tým Francúzom povedal: „Nebojte nič, tá vojna za chvíľu skončí, lebo už Nemci ustupujú, Angličania s Američanmi postupujú.“ So mnou tam chodil Pištinko Svrbik a Július Ficko. To bola naša partia. A tento Ficko to všetko počul.“

Po niekoľkých týždňoch strávených v Rivalta sul Mincio nasledovala ďalšia zmena „bydliska“, a to do mesta Corteolona, vzdialeného približne 50 km od Milána. „V Miláne som býval s Pištom Svrbikom, ale už nie s Fickom. Bývali sme u jednej pekárky.“ Oproti, hneď cez

Stretnutie veteránov (súkromný archív F. Mareka)

ulicu, bola budova nemeckého spojovacieho veliteľstva, ktoré dávalo pokyny a príkazy slovenskému veleniu.

„Zrazu som zbadal, že cez ulicu ku mne kráčajú dvaja páni. Prišli ku nám a po nemecky sa spýtali, že ktorý z nás je Marek. Odpovedal som, že ja. Harmoniku mi vzali, dali ju Pištovi. „Podíte s nami!“ Všetko v nemčine. Ja som si myslel, že idem na to nemecké komando na niečo... ani tušenia som nemal, veď ja som tam nemal prečo chodiť. Šofér vyskočil z auta, otvoril zadné dvere a šuchli ma dovnútra. „Čo sa deje?“ „Kommen Sie mit uns.“ „Kde ideme?“ „Nestarajte sa, všetko dobre dopadne.“ Tak ma dopratali do Milána.“ Bol prevezený do Carcery san Vittore, najväčšej talianskej väznice.

Po niekoľkých týždňoch strávených vo väzbe bol privedený na výsluch do malej vilovej štvrte v Miláne. Tu sa stretol s vyšetrovateľom a takto naňho spomína: „(...) Ja som podišiel k jednému vysokému pánovi, pekne fúzky mal a dobré čizmy. Nevedel som, akú mal hodnosť.“ Po krátkom rozhovore vybral vyšetrovateľ obálku s fotografiami a zahrnul pána Mareka otázkami: „Poznáte tohto muža?... a toho?... A tohto? Tohto?“ Jediného vojaka, ktorého náš pamätník spoznal, bol jeho kamarát Július Ficko. „On mi uraví: „To nie je Július Ficko. To je Johan Tosselli. To bol náš pracovník, ale žil v Juhoslávii, je z bezpečnostnej služby, ale bol nasadený na Slovensku.“ Až vtedy si pán Marek uvedomil, že so slovenským transportom bol nasadený Július Ficko ako nemecký špión. Zároveň si spomenul na chvíle, keď v krčme rozprával francúzskym robotníkom o tom, ako sú na tom Nemci na fronte. To z neho urobilo „špióna“ a dostalo ho do milánskej väznice. Po výsluchu mu bolo oznámené, že sa oňho zaujíma jeho bratranec, poľný prokurátor slovenskej divízie, doktor Ondrej Marek. „Ja už som vedel, odkiaľ vietor fúka. Čiže zase z neba pomoc od môjho bratranca.“

Po incidente v Miláne bol premiestnený naspäť do Corteolony. Tu sa dlho nezdržal a bol presunutý do oblasti Crema Cremona. „Ja sa pamätám, to bolo na jar roku 1945. Prišiel americký jeep, mal americkú a bielu zástavu, pretože v tom mieste ešte stále boli Nemci. Či boli na ústupe, alebo sa nechceli vzdať. To boli zvláštne povahy.“

Pán Marek navštívil Miláno ešte raz, nie už ako väzeň, ale pri práci – fasovaní proviantu. „Prechádzali sme cez mesto, kde bola tá väznica a na ulici veľký zhluk ľudí. Zastavili sme a vošli sme medzi nich. To bola benzínová stanica a okolo nej veľký dav ľudí a pokriky. Jedna babka sa predierala medzi nás, taká, ešte menšia ako ja, v šatke, tak po dedinsky oblečená. Vytiabla pištoľ, strieľala a kričala: „Tu máš za mojich 6 synov, ty sviňa, čo pre teba na fronte zahynuli!“ To vešali Mussoliniho s jeho vládou, lebo ho chytili pri úteku do Švajčiarska. Tam chcel utiecť aj so svojou mladou priateľkou. Doslova ich ľudia zlyňovali.“

Pán Marek sa spolu s ďalšími slovenskými vojakmi dožil konca vojny a šťastne sa vrátil domov, do Žiliny.

V súčasnosti žije 93-ročný František Marek v Žiline na sídlisku Vlčince. Aj napriek vysokému veku sa aktívne stará o záhradku, cestuje a teší sa dobrému zdraviu.

36. ročník študentskej odbornej činnosti v perle severného Spiša

V čarokrásnom prostredí horného Spiša sa nachádza starobylé mesto Stará Ľubovňa. Pôvodná osada vznikla na križovatke obchodných ciest v 12. storočí. V jej blízkosti pretekala aj rieka Poprad, ktorá predstavovala dôležitú riečnu cestu. Najstaršia písomná zmienka pochádza z roku 1292. Z konca 13. storočia pochádza aj Kostol sv. Mikuláša, jedna z dominant súčasného námestia s renesančnými domami, ktoré prešli neskoršími barokovými a klasicistickými úpravami.

Pôvodná osada sa rozrástla a po postavení Ľubovnianskeho hradu sa obec stala podhradím. Pre rozvoj Ľubovne je dôležitý rok 1364. Vtedy jej kráľ Ľudovít I. Veľký udelil významné privilégia: povýšil ju na kráľovské mesto a povolil jej výročné trhy. Tak sa stala po Budíne a Košiciach tretím kráľovským mestom v Uhorsku.

Do vývoja mesta zasiahol aj ďalší uhorský panovník. Bol to Žigmund Luxemburský, ktorý v roku 1412, aby získal finančné prostriedky na vojnu s Benátkami o Dalmáciu, dal do zálohy poľskému panovníkovi Starú Ľubovňu a s ňou aj ďalších 15 miest, hrad Ľubovňa a 13 dedín za 37 000 kôp pražských grošov. Práve Stará Ľubovňa sa stala hospodárskym a kultúrnym centrom zálohovaného územia. Pod poľskou správou boli spišské mestá až do roku 1772, kedy ich po 1. delení Poľska získala späť Mária Terézia a do rakúskej monarchie, respektíve do Rakúsko-Uhorska patrili až do vzniku samostatnej ČSR v roku 1918.

Dominantou tohto regiónu je **hrad Ľubovňa**, ktorý sa ako skalný strážca týči nad mestom na skalnatom brale. Postavený bol ešte za vlády Ondreja III., posledného z rodu Arpádovcov. Hrad prešiel viacerými prestavbami a vystriedal viacerých majiteľov a správcov, od kráľov (Karol Róbert, Ľudovít I., Žigmund Luxemburský) po šľachticov. Tu môžeme spomenúť napr. rody Kmitovcov, Ľubomírskich, Raiszovcov a posledných majiteľov hradu - poľskú šľachtickú rodinu Zamojskich. Po skončení druhej svetovej vojny sa hrad stal majetkom štátu a od roku 1956 patrí k Ľubovnianskemu múzeu. Už od 60. rokov 20. storočia sa realizuje postupná obnova hradu. Jej zásluhou môžu dnes návštevníci hradu vyjsť aj na hlavnú vežu, z ktorej je nádherný výhľad na celé okolie vrátane Vysokých Tatier. Expozície sú zamerané nielen na históriu hradu, ale aj na remeslá, ktoré sa v tejto oblasti rozvíjali.

Kostol v skanzene

Z jeho bohatej histórie možno ako zaujímavosť spomenúť, že v rokoch 1655–1661 v čase švédskeho vpádu do Poľska boli na hrade uschované poľské korunovačné klenoty. Inou pozoruhodnosťou je aj to, že v jeho väzení bol v roku 1768 uväznený neskorší kráľ Madagaskaru, Móric Beňovský, ktorému sa z hradu podarilo utiecť.

Pod hradom sa v súčasnosti nachádza **skanzen**, ktorý približuje život na dedine. Jeho dominantou je drevený gréckokatolícky kostol sv. Michala Archanjela, pôvodom z Matysovej, v ktorom sa zachovali vzácne ikony. Zaujímavou stavbou je aj starý mlyn, ktorý sa skladá z mlynice a obytnej časti mlynárskej rodiny. Prechádzka v skanzene a prehliadka vystavených drevených domov a hospodárskych stavieb priblíži návštevníkovi život a prácu našich predkov v 19. a v prvej polovici 20. storočia.

Najnovšou atrakciou pre hostí severného Spiša je **Nestville Park**, nachádzajúci sa niekoľko kilometrov od Starej Ľubovne, v dedine Hniezdne. Vznikol v roku 2012 a okrem prehliadky moderného liehovaru, ktorý vyrába prvú slovenskú whisky, ako aj čistý lieh a iné destiláty, jeho areál zahŕňa ukážky tradičných ľudových remesiel (napr. kováčstvo, debnárstvo) a poľnohospodárstva od 12. až do 20. storočia. Dokumentuje život ľudí v tejto oblasti. Unikátom je aj rezbárska sála, v ktorej sa nachádza, podľa slov sprievodkyne areá-

Pobľad z Ľubovnianskeho hradu

Poblád zo skanzenu

lu, najväčší vyrezávaný obraz v Európe. Práve v tejto miestnosti je ochutnávka nápojov, vyrobených Nestville Distillery.

V okrese Stará Lubovňa sa nachádza množstvo ďalších turistických zaujímavostí: kúpele Vyšné Ružbachy či Lubovnianske s liečivým prameňom Andrej, pútnické miesto, ale aj významné lyžiarske stredisko v Litmanovej, zrúcaniny hradu Plaveč, piaristický kláštor v Podolinci. Neďaleko sa nachádzajú Pieniny s mnohými lákadlami, ako sú splavovanie Dunajca, Haligovské skaly, jaskyňa Aksamitka či Červený Kláštor.

Práve v tomto malebnom prostredí starobylého kráľovského mesta Stará Lubovňa sa v dňoch 22. 4.–25. 4. 2014 konala celoslovenská prehliadka 36. ročníka Stredoškolskej odbornej činnosti. Mesto privítalo 272 víťazov krajských kôl, ktorí obhajovali a prezentovali svoje práce v 17 súťažných odboroch, ako aj odborné hodnotiace komisie, ktoré ich hodnotili a určili víťazov. Nielen SOŠ Jarmočná, ktorá bola organizátorom tohto ročníka SOČ, ale celé mesto žilo touto udalosťou a snažilo sa ukázať hosťom hlavné pamiatky svojej vyše 700-ročnej histórie.

Študenti z rôznych stredných škôl súťažili v matematike, fyzike, informatike, biológii, chémii, histórii, filozofii, psychológii, vo vedách o umení, v právnych vedách, proste v 17 odboroch. Víťazné práce z rôznych krajov majú nielen zaujímavé názvy, ale aj hodnotný obsah. Nájdete práce o kráse a tajomstvách výroby skla, dreva, textilu, priblížia nám krásu ľudového odevu a jeho inšpiráciu pre súčasnosť, hľadajú a popisujú stratené umenie svojho regiónu, píše o osudoch stratených židovských rodín z obcí a miest, vracajú sa k dramatickým udalostiam I. a II. svetovej vojny, zaoberajú sa právnym postavením cudzincov i prínosom i prínosom ich kultúr do nášho života. Píšu o kyberšikane, ktorá bola ešte v nedávnej minulosti neznámym pojmom, vytvárajú a navrhujú učebné pomôcky pre rôzne predmety na rôznych typoch škôl. Výrazne sa prejavujú v ekonomických i právnych vedách.

Niektoré práce zaraďujeme aj na stránky nášho časopisu.

PhDr. Alica Virdzeková, stredoškolská profesorka

Lubovniansky hrad

Na svätého Jána

Ludové zvyky a tradície ovplyvňovali život našich predkov. Sú spojené s tradičnými etapami ľudského života a jeho bytia v jednotlivých obdobiach v roku. Pripomeňme si starý zvyk, ktorý sa uchoval až do dnešných čias, a to je pálenie Jánskych ohňov.

Kysuce, kraj ležiaci na severozápade Slovenska, obklopený na severe Moravsko-sliezskými Beskydami, na východe sa rozprestierajú Kysucké Beskydy, juh tvorí Kysucká vrchovina, na juhozápade sa tiahnu Javorníky. Celé územie Kysúc môžeme rozčleniť na Dolné Kysuce (Kysucké Nové Mesto a okolie), Horné Kysuce (okolie Turzovky a Čadce) a Bystrickú dolinu, ktorá tvorí východné Kysuce. Zvyky a tradície mali regionálny charakter – čo dedina, to iný zvyk. Svätójánske zvyky na Kysuciach sa v mnohých obciach zachovávajú dodnes. Starší občania si v podvečer tohto sviatku zdobia okná a dvere obytných domov a maštalí konárkami z lipy, ktorá má ochrániť hospodárstvo pred búrkou a bleskom. Keď prejdete bystrickou dolinou, presne viete, v ktorom dome žijú starší spoluobčania. Mladšia generácia už zdobenie lipinou nepoužíva, ale ani to nezatrucuje.

Pripomeňme si staré tradície, spojené s magickými obradmi, ktoré sa dochovali iba v spomienkach našich dedov a starých mám. Týždeň pred sv. Jánom mládenci znášali drevo na kopy na najvyšší kopec, aby si mohli postaviť vojaju, ktorú v predvečer magického dňa za tmy zapálili. Všade po okolí sa niesli veselé spevy v sprievode harmoniky, *Na svätého Jána paleli vojana, už je po vojane, aj po svätom Jáne...*

Na Horných Kysuciach spievali pieseň: *Na svätého Jána, keď som vodu brala, šuhajova mamka na mňa zavolala. Podaj mi dcerečka vody do džbánčeka a ja ti za to dám mojego synačka. Ja som jej podala mesto vody vína, ona sľubovala, nedala mi syna.*

Zábavy pri Jánskych ohňoch sa zúčastňovala nielen mládež, ale aj starší. Mládenci v osade medzi sebou súťažili, kto bude mať väčšiu vojaju, komu bude dlhšie horieť. Keď vojana dohorela, dievky išli zbierať bylinky, lebo sa verilo, že Svätójánska noc má čarovnú moc.

Byliny sa museli zbierať pred východom slnka, mali byť nazbierané z deviatich medzí a muselo sa dbať na to, že s nazbieranými bylinkami nesmeli prekročiť cez rieku alebo jarok. Stratili by svoju moc. Pomocou nazbieraných byliniek si dievčatá mali pričarovať svojho milého. *Zbieral sa láskavec na šťastie, čistec na krásu a materina dúška na zdravie, lubovník na lásku.* Zeliny nazbierané vo Svätójánsku noc si bystrické dievky dali pod hlavu, keď išli spať a odriekali: *A ty šíp, ty ho šíp a ty hruška, ty ho šuškej a ty jabloň, ty ho nakloň a ty trň ty ho hrň a ty buka, rozrúšaj ho, druka.* Tie, ktoré chceli zistiť, či sa do roka vydajú, si pletli vence a hádzali ich na ovocné stromy. Ak sa veniec na strome udržal, do roka sa chystala svadba. Na Horných Kysuciach vydaj zas zisťovali nasledovným spôsobom: Päťou do zeme vyhlbili

Vojana v skanzene vo Výchyllovke

Dievčence pri vojane

jamku a ráno sa chodili dívať, čo do jamky vošlo. Ak to bol mravec, dievčina sa mala do roka vydať. Ak chrobák, mala sa prespať (slobodná mamička).

Bystrické vydajachtivé dievky sa zvykli modliť pri večernom zvonení na Jána nasledovnú modlitbu: *Zvonky zväňajú, nech moje líčka celému širokému svetu voňajú. Mám na hlave krásnu kytičku, v rukách kvet, nech sa obráti za mňa celý svet. A ten môj osudeneček na sám predčiek, čo by nemohol bezo mňa ani sedieť, ani ležieť, ani stáť, ani spať, ani omestovanej chvíle mať, čo by musel ku mne doletieť a moje srdenko potešiť.* Dievčatá, ktoré už mali svojho milého, sa umývali v rose, aby boli krásne a zdravé, k tomu mala prispieť aj táto odriekaná básnička: *Svätojánska rosička, daj mi krásy na líčka, po rosičke pobehám na krásu jej nazbieram.* Okrem mládeže v túto noc (vraj) chodili i bosorky, ktoré praktizovali i záškodnícke praktiky. Ak niektorá bosorka chcela, aby jej kravy lepšie dojili ako susedove, zbierala rosu do šechtárkov a pritom hovorila: *zberam požitek, zberam požitek a ľuďom užitek.* Ak sa náhodou stalo, že sa stretli dve bosorky na lúke, druhá povedala: *a ja ostatek.* Potom jedna druhú priplúli: *t fuj, bodaj by si sa prepadla* a rozíšli sa každá inú stranu. Pastieri po Jáne vždy pred vyhánaním dobytky sypali pred maštal' sol, aby im žiadne bosorác-

tvo neuškodilo. Po svätom Jáne sa začínalo na Kysuciach kosiť, lebo všetko, čo rástlo na poli, bolo pokrstené, požehnané a mohlo sa zúžitkovať. V Bystrickej doline sme sa pri výskume dozvedeli, že matky, ktorým zomrelo dieťa pri pôrode alebo mali potrat, nesmeli jesť jahody nazbierané pred svätým Jánom, a to z dôvodu: *Panna Mária v raji dáva jesť jahôdky deťom. Matka, ktorá by sa najedla jahôd pred Jánom, jej dieťa by jahôdky nedostalo a trpelo by hladom.* V deň svätého Jána mali veľa roboty aj mastičkári a zelinkárky. Mali čo robiť, aby do polnoci nazbierali zo všetkých zelín – zo skorocelu, bazy, myšieho chvostu, žihľavy, materinej dúšky. Na Jána zbierané byliny si babky bylinkárky sušili a odkladali oddelene od ostatných a používali ich vo zvlášť naliehavých prípadoch ako zaručený liek. Ich odporúčanie na boľavé nohy bolo chodenie bosými nohami po rose, mali prestať bolieť a opúchať. Ranná rosička vyhánala reumu z nôh. V súčasnosti sa z pôvodných zvykov zachováva iba pálenie ohňov. Mnohé osady medzi sebou vyhlásia súťaž o najväčšiu vojana. V roku 2009 v obci Kalinov vojana merala okolo 21 metrov. Vojanu zapaľuje slobodný mládenec alebo dievka.

Mgr. Helena Kotvasová,
etnograf Kysuckého múzea v Čadci

Muž so sieťovkou

(Kamienky do mozaiky o „pábitelovi“ Bohumilovi Hrabalovi)

V tomto roku si pripomíname 100. výročie narodenia spisovateľa, ktorý vyvolával úsmev a zároveň nútil k rozmyšľaniu o dôležitých častiach života. Jednotlivca i spoločnosti, ba priam esenciality života samotného v existencialistických rovinách. Pred novembrom 1989 sa jeho nepublikované texty odpisovali na strojoch, oficiálne redigované knihy vychádzali v 80-tisícových nákladoch. Vtedajšie ČSFR i svet pochopili, že vypovedá o človeku ako nik pred ním. O ňom zas v rozhovore vypovedajú znalci života i diela: literárny historik (a dlhoročný Hrabalov priateľ) **Doc. PhDr. Radko Pytlík** a literárny publicista **PhDr. František Cinger**.

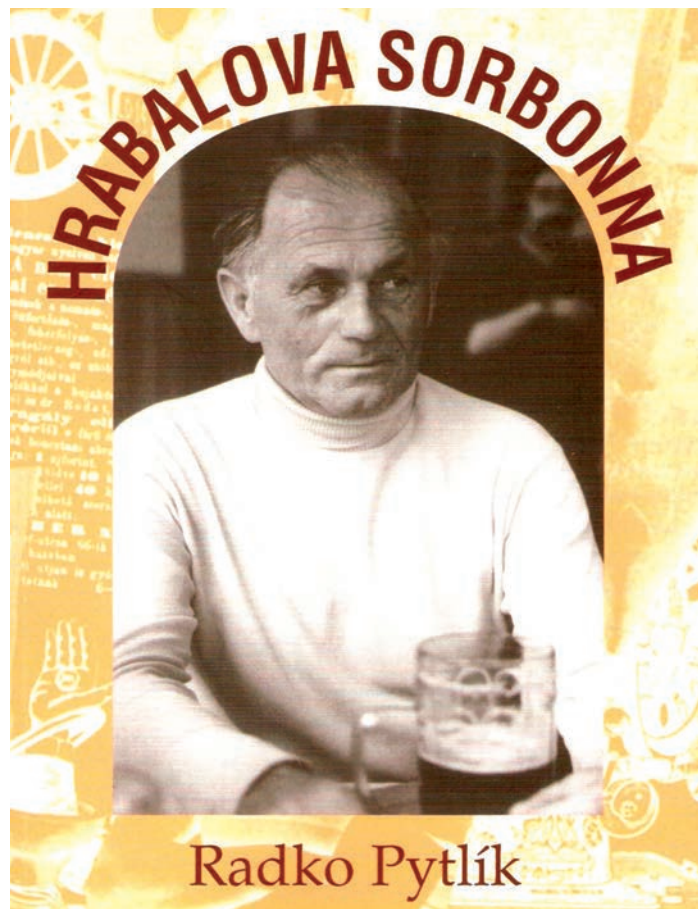
Začnime takpovediac od Adama, nie pravdže od onoho biblického praotca ľudstva, ale od vášho prvého stretnutia s Bohumilom Hrabalom, ktorého si pripomíname. Príbližte nám ho...

R. P.: *S Bohumilom Hrabalom som sa po prvý raz stretol v „hospode“ Na Formance, ktorá bola sprevádzkovaná v čase dlhodobej rekonštrukcie letenskej reštaurácie U Sojků. Skladala sa z veľkej sály, na jednej strane bol výčapný pult a na druhej toalety. Vďaka tejto okolnosti tu chmelovina úplne ovládla svojou pôsobnosťou celý priestor: na jednej strane sa čapovalo a na strane druhej odtiekala destilovaná „štáva“ do žliabkov. Hore a dole, hore a dole. Tak to bolo aj vtedy, keď mi jeden priateľ sľúbil práve tu stretnutie s pánom Hrabalom. Zafajčená miestnosť, cinkanie pohárov, obrovský hluk, ale to v takomto zariadení nikomu nevadí. Z obecného hlaholu vyniká iba zvláštny, podmanivý hlas, ktorý vykrikuje čosi nezrozumiteľné. Počujeme len tón s výrazným tupým „ř“, ale nerozumieme ani slovo... Vtom ma priateľ upozornil, že pri neďalekom stole sedí onen autor. Prešiel nejaký čas a konečne si k nám pán Hrabal prisadol. Pozerám sa naň, na prvý pohľad nič moc: vlasy silno ustupujú dozadu, vráskami skrčené čelo. Všetko skôr pripomína opravára alebo obchodného cestujúceho, a nie umelca a spisovateľa. Ale akonáhle počul, že sme absolventi filozofickej fakulty, dal nám, veru, poriadne lekcie z filozofie! Muž s hlavou Sokrata ich, navyše!, skončil dlhou a presnou citáciou Kanta v nemčine. Pozreli sme sa s priateľom na seba: to nie je len spisovateľ, to je veštec! V tom človeku je akýsi vnútorný náboj, jeho neustály nepokoj priťahuje, to nie je len literát, ktorý niekde v závetrí smolí verše a lepí vetičky, to je (v tom najlepšom!) hurónsky zjav, svojrázny prorok, ktorý okolo seba šíri zvláštne kúzlo poznania. Zvestovateľ? Prorok? Hm, na to je asi málo autoritatívny... Takto vyzeralo moje prvé stretnutie pri pive s pánom Hrabalom. Za ďalších tridsať rokov sa ďalšie ani nedajú spočítať, ale verte, ani jediné nelutujem!*

V našom rozhovore chceme čitateľom povedať čo najviac a najvýstižnejšie o jednej z najvýraznejších osobností modernej českej literatúry, silne ovplyvňujúcej aj literatúru slovenskú. Pokúsime sa priblížiť originálneho človeka s originálnym literárnym dielom znamenajúcim stále inšpiratívny odkaz. Skúste aspoň pár myšlienkami načrtnúť, v čom je pre každého z vás Hrabal jedinečný, iný ako ostatní spisovatelia? Respektíve, čím sa možno najviac prejavuje zvláštnosť onej originality, povedzme akejsi „hrabalovčiny“, a zároveň istá archetypálnosť a nezameniteľná esencia?

R. P.: *Bohumil Hrabal ma od začiatku upútal farebnosťou metafor, ktoré pripomínajú zlatú dobu poetizmu a surrealizmu. Nie nadarmo sa inšpiroval dielom Luisa Célena a Jamesa Joycea...*

F. C.: *Tento muž s profilom antickeho hrdinu zažil vzostupy do modravých nadoblačných výšin, ale aj pomalé pády do čiernej ničoty. Nemiloval nebesia ani podzemie, aj keď s obomi koketoval, obe prostredia ho priťahovali*

Obálka Pytlíkovho hrabalovského opusu...

vali a on sa ich svojsky dotýkal a či až zmocňoval. Naozaj však miloval svet žijúcich ľudí, figúr i figúrok, najlepšie sledovaný cez farebné sklíčka „krasohládov“ skladajúcich rôzne, rýchlo sa meniace obrazy. Aj pre toto a mnohé iné je jedinečný navždy...

Dostávame sa k literárnym koreňom Bohumila Hrabala. Tieto sú, ako i jeho dielo, tiež mnohoraké a silné. Spomeňme aspoň tie rýdzo pražské: Franza Kafku a Jaroslava Haška. Vo svojej knihe *Hrabalova Sorbonna* napríklad opisujete situáciu, keď ste Hrabalovi predstavili vnuka tvorcu dobrého vojaka Švejka...

R. P.: *Bolo to v pražskej „hospode“ U Zajíců. Predstavil som pánovi Hrabalovi svojho priateľa Richarda Haška a on bez mrknutia oka reagoval pohotovo citátom zo Švejka: „Posadte se, pane Valeš. Je tady právě jedna volná židle...“ Opäť jeden z dôkazov jeho encyklopedickej pamäte a schopnosti situačne improvizovať... K literárnym koreňom sa môžeme vrátiť, a či ich poodhaliť zas prostredníctvom Josefa Híršala, ktorý o objavovaní Hrabalovho textu napísal aj to, že „... u Karla Maryska (celoživotný Hrabalov priateľ a druh od tvorivého činu – pozn. I. V.) som našiel text i jeho autora. Je to pôvodne doktor práv, ale robil všetko možné: „nádražáka“, poisťovacieho agenta, potom bol na hutiach v Kladne a teraz nakladá papier... Vólá sa Hrabal a býva v Libni Na Hrádzi... Popíjame, hovorí sa o všetkom možnom, o surrealizme, o Bretonovi, o joyceovskej „Eve bez pupka“, o Klímovi (významný filozof Ladislav K. – pozn. I. V.) a Kafkovi...“ Citujem to preto, že tento záznam osvetľuje aj Hrabalov literárny rodokmeň: Bretonov surrealizmus, James Joyce, Klíma, Kafka a ďalší.*

Pán Cinger, viem, že práve v súvislosti s dvojicou vyššie spomenutých spisovateľov sa odohralo jedno vaše stretnutie s Hrabalom Na kampě...

Vľavo Radko Pytlík, v strede Igor Válek a vpravo Richard Hašek

F. C.: Začiatkom 90. rokov 20. storočia otvárali v Prahe Múzeum Franza Kafku v dome stojacom na mieste, kde sa spomínaný budúci vierozvestca existencializmu narodil. Hrabal nemohol chýbať, bol totiž znalcom jeho života a diela. Mal k nemu bližšie ako ktokoľvek iný. Po tom, čo o ňom prehovoril, sedel na zemi opretý chrbtom o okno. Vždy prítomný batôžek ležal vedľa tenisiek vykukujúcich z modrých, pránim vyblednutých riflí. Mimochodom, bral si ich zakaždým, keď sa vydával na cestu (a mal ich na sebe aj pri páde z okna, ktorý ukončil jeho život – pozn. I. V.). „Hašek a Kafka, aj keď sa narodili v Prahe v tom istom roku, sa nikdy nemohli stretnúť... Ani nie tak preto, že Kafka patrila Prahe nemeckej a židovskej a Hašek českej, ale preto, že Kafka sedával na prvých poschodiach kaviarní a Hašek v prizemiach pražských „hospod“, „počul som pred chvíľou z Hrabalových úst. Postavil som sa mu na dohľad a čakal, až otvorí oči a budem môcť vyrukovať s pripravenou novinárskou otázkou... „Čo chcete?“ vybafol na mňa, keď moja prítomnosť už zjavne príliš dlho rušila siločiaru jeho myšlienok. Predstavil som sa s úmyslom získať od neho cennú vetu... „Chodte preč, práve sa bavím s Kafkom a Haškom, nechajte ma na pokoji!“ A opäť zavrel oči. Predstavenie sa skončilo. Nemal som najmenšiu pochybnosť o tom, že sa naozaj rozpráva, priam debatuje s oboma veľikánmi. Patril k nim a oni k nemu, mal za sebou podobné skúsenosti ako oni...”

Život a tvorba, rub a líc jednej mince, v Hrabalovom prípade azda jedinej „dvojhlavej“ meny, ktorou platil vždy a všade. Na konci 30. rokov 20. storočia začínal ako básnik (a k básňam sa občas vracal aj v zrelom veku), no skutočne neprehliadnuteľného ho vnímame cez prozaické knihy (stáli aj za mnohými úspešnými filmami). Knižne však debutoval, až keď mal 49 rokov. Vyjdenie každej Hrabalovej knihy bolo (nielen) literárnou udalosťou, hovoríme napr. o situáciách, keď ľudia v jeden deň v dvoch frontách čakali na banány i jeho nové knihy, a tieto davy sa miešali. Pristavme sa konkrétne pri dvoch knihách. O zbierke *Poupata* píšete, že „odhalujú Hrabalov ľudský a básnický rodokmeň“. Druhou je *Príliš hlučná samota*, ktorú označujete za „vyznanie i súhrn (Hrabalovho) myšlienkového hľadania i umeleckého zápasu...”

R. P.: Bohumil Hrabal vo svojej tvorbe zhrnul azda naozaj všetko, čím literatúra prechádzala od dvadsiatych rokov za celú polovicu 20. storočia. Hrabal vo svojom diele a hlavne v *Príliš hlučnej samote* zachytil drámu jedinca v predmetnom rušnom prostredí, plnom celej plejády unútorných i vonkajších protikladov. Nie je náhoda, že na začiatku stáli veľkí myslitelia a umelci: Lao, c, Kant, Nietzsche, Camus a ďalší. Príznačné je, že sa textom autor zaoberal dlho, pracoval s ním vo viacerých verziách. V rukopise ostala aj verzia z júna 1976 napísaná vo veršoch, ktorú ešte v tom istom

roku nahradil dvomi podobami prozaickými... Ostatné atribúty sú často až intímne a každý čitateľ si musí, nielen na ne, hľadať a nachádzať kontexty i paralely, skrátka – urobiť si svoj názor a nájsť vlastný pohľad vyúsťujúci do zmesi pocitov. V lepšom prípade poznání a ponaučení.

Hrabal je právom vnímaný ako oslavovateľ jazyka. Je autorom dnes už takmer zľudovených slovných spojení i celých sentencií, ale i tvorcom neologizmov. Predsa však asi najslávnejším je jeho „pábení“. Išlo nielen o názov jeho druhej zbierky próz, ale životnú priam filozofiu spojenú aj s technikou rozprávania. Skúste podrobnejšie vysvetliť, čo ono krátke slovo v sebe i okolo seba skrýva...

F. C.: „Pábení“ je slávny hrabalovský novotvar a jeho asi najpríznačnejšie slovo. „Pábitelia“ vytvárajú svojim zdanlivo neužitočným rozprávaním nikdy sa nekončiacich príbehov akúsi novú, takpovediac až básnickú realitu...

R. P.: „Pábitelia“ vo svojom rozprávaní preskakujú z témy do témy, voľne a výsostne slobodne nadväzujú na seba uzlíky viacerých príbehov. Toto ľudové rozprávačstvo sa v podaní pána Hrabala napája na literárnu tradíciu surrealistickej asociatívosti. Ku ktorej sa, pravdaže, Hrabal hrdo hlásil. Hlavne si však treba uvedomiť, že je to dvojnásobná a neskrývaná oslava: samotného rozprávania a jazyka...

F. C.:... a takpovediac „Pábitele toho jména prvého“, spomínaného otcovho brata Josefa (vynikajúco stvárneného Jaromírom Hanzlíkom v legendárnom filme Postřižiny – pozn. I. V.)!

Pán Pytlík, ste autorom knihy *Hrabalova Sorbonna*. Ide o ďalší veľmi špecifický „jav“ odohrávajúci sa cyklicky v pražských „hospodách“. Prichádza mi – aj v tejto súvislosti – na um jeden Hrabalov výrok: „Po troch pivech – idiot, po deseti pivech – génius.“

R. P.: Pán Hrabal mi bol inšpirátorom a učiteľom, ktorý vyjadroval svoje myšlienky esenciálne: tie schôdzky v „hospodách“, ktorým sme hovorili „hospodská Sorbonna“, to bolo niečo podobné ako v antike „peripatetické rozhovory“... Naviac okorenené „douškem“ piva – pochopiteľne! Umenie a literatúru vidíme dnes účelovo, zjednodušene; súčasná komunikácia nedáva príliš priestor k rozlišovaniu; azda preto som naznačil filozofické korene Hrabalovej tvorby.

Pán Cinger, v súvislosti s pivom, jeho chuťou a vôňou vo svojej knihe citujete slová o jednom rituáli, ktorý za mladi podstupoval Hrabal s priateľmi...

F. C.: V júni 1949 sa Hrabal dobrovoľne prihlásil na brigádu do SONP Kladno. Spočiatku býval na slobodárni, potom sa usadil v Libni. Kladno a Libeň sa pre neho stali dvomi doslova mamutími zdrojmi inšpirácie. Vo fabrike sa stretol s avantgardným výtvarníkom Vladimírom Boudníkom, ktorý sa v decembri 1950 k nemu presťahoval na tzv. „Hrádzu Večnosti“ Dochádzal za nimi aj básnik a filozof, ináč takto iniciátor samizdatu Egon Bondy (vlastným menom Zbyněk Fišer, posledné roky života prežil v Bratislave – pozn. I. V.). Čítali si navzájom svoje texty, chodili na pivo. Ako spomínal Hrabal: „Vladimír, Bondy a ja sme mali pivo tak radi, že keď nám priniesli na stôl prvý krigeľ, nastrašili sme celý lokál. Naberali sme penu rukami, natierali si ňou tváre, vtierali si ju do vlasov. Ako keď si Židia rituálne natierajú pajesy cukrovou vodou. Pri druhom pive sme si dali repete pomazania sa, takže sme sa leskli a voňali pivom na sto honov. Hlavne to ale -- a bola to recesia! -- bol vrchol nadšenia z piva a nadšenia z mladosti, ktoré z nás sršalo.“

R. P.: Musím však jedným dychom dodať, že pána Hrabala som nikdy v živote nevidel „namazaného“, alebo že by sa čo len trochu potácal pod vplyvom prílišného množstva vypitého moku. To nikdy!

Príbeh (každého) človeka má začiatok, priebeh i koniec. Večerníky 3. februára 1997 priniesli správu, že „spisovateľ Bohumil Hrabal zomrel pádom z okna 5. poschodia ortopedickej kliniky nemocnice Na Bulovke o pol tretej popoludní nešťastnou náhodou, keď kímil holuby.“ Slová vyvolávajúce dodnes viac otázok ako odpovedí. Vy ste sa ich však napríklad v knihe *Koridor smrti Bohumila Hrabala a jiné záhady* pokúsili nájsť. Našli ste ich a či ich aspoň tušíte aj z literárno-kritického pohľadu na už uzavreté dielo?

R. P.: V roku 1998, keď „vesmäs“ kolovala oficiálna báchorka o tom, že Bohumil Hrabal vypadol z okna, keď krmil holuby, hľadal som príčiny jeho duševnej depresie i v tzv. „konci literatúry“. Pravdaže, vedľa momentov zdravotných a psychických. Všetko si vyžaduje hlbšie štúdium spojené s dokonalým (existuje vôbec také?) poznaním Hrabalovho vnútra i diela. Len napoviem: stigma piateho poschodia, čítanie a poznámkovanie Rilkeho, magický význam slova „koridor“... Je zrejme, že v posledných rokoch života sa vypytovanie na smrť a priepasť „večnosti“ u Hrabala stáva všadeprítomným fenoménom, ktorý presakuje zo sféry duchovnej do oblasti pocitovej a existenciálnej...

O veľkých osobnostiach sa zvykne hovoriť, že keby nežili, museli by sme si ich vymyslieť. Bohumila Hrabala si našťastie vymýšľať nemusíme. Môžeme čítať jeho eseje, poéziu i prózy, pochopiť sentenciu, že „svet je stále krásny... nie že by bol, ale ja ho tak vidím...“ V čom je dôležitosť odkazu Hrabalovho diela pre mladého človeka 21. storočia, resp. prečo by mali mladí adepti tvorivého literárneho slova čítať Hrabala?!

R. P.: Stručne. Ani v dobách najťažšej „normalizácie“ si Hrabal nedával servítku pred ústa; hoci určite vedel, že je sledovaný, neostýchal sa provokovať zrovnávaním režimu s cirkevnými praktikami, keď neváhali pre čistotu „vie-ry“ stavať prebehlíkova a heretikova na hranicu. Aj v tom je veľký odkaz, nie?

R. C.: Odpoviem príbehom. V ťažení proti Charte 77 zavreli jedného známeho maliara. Hrabal sa len opýtal: „Kolkó má detí?“ „Tri.“ „Tak to máme tridsať tisíc.“ A hneď na druhý deň ráno skoro vstal, zašiel do sporiteľne a v sieťovke (pre mladších na vysvetlenie – v sieťovanej taške – I. V.) priniesol maliarovej manželke celých tridsať tisíc. Ako každý sa trochu hanbil za vlastné nedostatky. Preto sa ho tak dotýkali „odsudky“ druhých o jeho slabších okamžikoch, ktorým sám hovorieval „chýbné výkony“. Koniec koncov, nebol Boh, ale český spisovateľ žijúci vo svojej dobe. Jeho kamarát Arnošt Lustig o ňom napísal, že celý život prežil balansovaním na

neviditeľnej hranici medzi mravnosťou a nemravnosťou, odvahou a zbabelosťou, cťou a nepočestnosťou. Hrabal sa podľa neho podobal fákírovi, ktorý sa prechádzal po žeravom uhli, a pritom vedel, čo sa od neho očakáva. Netrúfal si sklamať tých, ktorí v neho verili. Verili, že prejde po žeravých uhlíkoch a nepopáli sa a ani nezhorí. Urobil tak, zabavil, pozbieral svoje rupie, z ktorých potom polovicu rozdal... A ešte raz oná sieťovka. Spôčiatku bol nadšený novembrom 1989, ved' to bolo vlastne aj jeho víťazstvo. Vzal sieťovku a odniesol štrajkujúcim študentom na Karlovu univerzitu peniaze, aby tak vyjadril svoju podporu...

Tu sa končí posledný kamienok nami naznačenej mozaiky o Bohumilovi Hrabalovi. A či je to skôr jeho povestná a stále sa vynárajúca Perlička na dně? Nevieme, tušíme...

Vieme však, že jeho priatelia spomínajú, ako bol najšťastnejší medzi svojimi. Keď trónil za vrchostolom (najlepšie plného pohárov s čiapočkami pivnej peny), kde ho každý sledoval a on sledoval tiež každého. Keď rozprával „roztodivné“ príbehy a či vážne rozumoval o histórii a zložitosti sveta. Bol mimoriadne vzdelaný, ale to dával najavo len svojim blízkym. Bol skromný, plachý, niekedy až hanblivý. Azda aj preto, že poznal a precítil Kafku, nemal rád bolesť a chudobu, no a keď boli tieto niekomu životnými okolnosťami prisúdené, vzal legendárnu sieťovku s peniazmi a pomohol...

Tohtoročné 100. výročie narodenia Bohumila Hrabala je príležitosť nabaliť aj naše sieťovky jeho knihami a začítať sa do nich. Aby sme pochopili silu jeho diela a aj tieto jeho slová nedlho pred odchodom na večnosť: „Mám ten dojem, že to, čo som urobil mal, som urobil. Čiže – moje nebesá sú uzmiernené.“

Rozhovor pripravil a do slovenčiny preložil Igor Válek

Autor je publicista a spisovateľ

Foto archív R. P. a Igor Válek

STRETNUTIE V PRAHE

MAĽBA KRESBA GRAFIKA

Andrzej Markiewicz, Jan Trojan, Petr Sládek, Dominika Paštěková Sládková

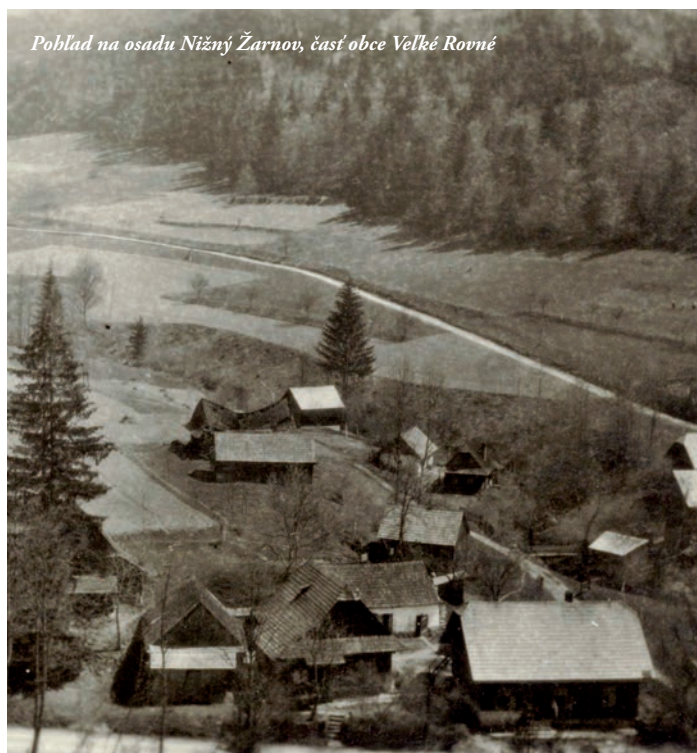
Srdečne vás pozývame na vernisáž výstavy v Galérii DNM, Vocelova 3, Praha 2, dňa 15. septembra 2014 o 18.00 hodine. Výstava potrvá do 30. septembra 2014. Otvorené denne od 8 do 18 hodín. Koná sa s finančnou podporou Ministerstva kultúry ČR a Magistrátu hlavného mesta Prahy.

Aby telu pokoj dala...

(ľudové liečenie na príklade obce Veľké Rovné)

I. časť

Poblád na osadu Nižný Žarnov, časť obce Veľké Rovné

Život človeka odpradáva spravidla ochorenia a s nimi spojené snahy o ich liečenie. Nedostatok lekárov, liekov, ale najmä financií nedovoľovali vidieckemu obyvateľstvu zabezpečiť si odbornú lekársku starostlivosť. Preto ľudia zúžitkovali poznatky o prírode, ktoré sa dedili z pokolenia na pokolenie, a obracali sa na ľudových liečiteľov. Nevýčerpateľná studnica liečiteľských praktík a prostriedkov je námetom výstavy pod názvom **Aby telu pokoj dala....**, ktorá je až do **13. septembra 2014** inštalovaná v **Sobášnom paláci v Bytči**. Návštevníkom priblíži tajomstvá ľudového liečiteľstva a zavedie ich do obdobia, kedy najvyhladánejšou liečiteľkou bola okolitá príroda. Výstava je výsledkom dvojročného národopisného výskumu v drotárskej obci Veľké Rovné. Cez množstvo exponátov, ktorých podstatnú časť tvoria byliny, približuje dve základné zložky liečby ochorení, a to racionálnu a iracionálnu. Racionálna je zastúpená liečivými rastlinami, živočíšnymi a rastlinnými produktmi, iracionálnu predstavujú niektoré magické praktiky. Výstava zároveň obsahuje odborné texty a fotografie. Na prvých troch paneloch návštevníci nájdu podrobné informácie o prostriedkoch a metódach využívaných v ľudovom liečiteľstve a tiež ich nevedené názvy. Ďalšie panely poskytujú základné informácie o jednotlivých liečivých rastlinách známych v obci Veľké Rovné a v jej okolí. Hovorí o medicínsky overených účinkoch jednotlivých bylín, ktoré ich časti sa zbierajú a v akom období, aký liečebný prostriedok a akým spôsobom sa z rastlín pripravuje. Návštevníci tu zároveň nájdu návod na spôsob zberu, sušenia, uskladnenia a spracovania rastlín. Výstava približuje ľudové liečiteľstvo tiež prostredníctvom scénických obrazov, vďaka ktorým sa ocitnete priamo v príbytkoch babky bylinkárky či ľudového liečiteľa, kde nostalgiou dýcha nielen tradičné zariadenie, sušené bylinky, ale i dlhoročné skúsenosti a vedomosti našich predkov pretavené do liečiteľských praktík a takmer zabudnutých prostriedkov.

Liečiteľstvu v obci Veľké Rovné sa venovali predovšetkým **staršie ženy**, ale aj niektorí muži, ktorí sa uplatnili najmä pri liečbe zvierat a naprávaní zlomenín. Liečebné prostriedky, ktoré uplatňovali, sa vyznačovali veľkou pestrosťou. Medzi najrozšírenejšie patrili **lieči-**

vé rastliny, u ktorých sa využívali všetky ich časti. Robili sa z nich odvary na pitie a inhalovanie, ale aj čerstvé obklady, masti, liehové extrakty, sirupy, kaše a pripravovali sa z nich kúpele.

Na liečivé rastliny ľudia chodili obyčajne v deň **sv. Jána** ešte pred východom slnka. V obci bola zaužívaná aj tradícia zberania a posväcovania bylín na **Pannu Máriu Zelnú** (15. august), kedy boli podľa ľudovej viery „najsilnejšie“. Tradícia ich posväcovania v kaplnke v Hájku (časť Ninise) sa zachovala až do súčasnosti.

Na liečebné účely sa používali aj bežne **pestované plodiny v záhrade** a niektoré druhy ovocia a potravín. Známe boli tiež praktiky spojené s masírovaním, prepichovaním či naprávaním kostí. Používalo sa i sadlo a v magickom zmysle napríklad srst' zvierat. K **iracionálnej liečbe** okrem zariekaní (začítovaní) patrilo aj použitie svätej vody, žeravých uhlíkov či ľudských a zvieracích exkrementov.

Dôležitou súčasťou tradičného liečenia v obci bola aj **kresťanská modlitba**. Domáci obyvatelia sa za zdravie rodiny modlili pri rodinnom oltárikovi k Panne Márii, v kostole, pri prícestných krížoch a kaplnkách. Zaužívané boli aj obety, vo Veľkom Rovnom nazývané **obetky** alebo **oferky**. Domáci chodili pešo na púť do neďalekého Višňového, kde si kupovali malé voskové figúrky v podobe dieťaťa, domáceho zvieráťa či niektorej časti tela a kladli ich k oltáru, aby ich modlitba za zdravie bola vyslyšaná.

Ľudové liečiteľstvo vo Veľkom Rovnom poznalo i praktiky škodenia iným osobám, a to privolaním choroby alebo smrti. Dodnes sa tu rozprávajú príbehy o urieknutiach, dlávení morou, „hodení“ choroby na druhého či porobení. Choroby či akékoľvek nešťastie často zdôvodňovali slovami: **Má porobené, je urečený, Pán Bob ho potrestal**. Mnohé zdravotné neduhy či smrť považovali aj za následok prekliatia: **Bodaj ca porantalo, Bodajs sa prepannúť, bodajs sa zadávil, bodaj ci čerevá páralo, bodaj zlý nešasný čašky kríž na teba pannúť**. Liečebné praktiky sa uplatňovali nielen pri ochoreniach ľudí, ale aj hospodárskych zvierat. Chorobe kravy, koňa či prasaťa sa pripisoval rovnaký význam ako chorobám človeka.

Na nasledujúcich stranách vám priblížime aspoň niektoré zaujímavejšie a menej známe liečebné praktiky a prostriedky, ktoré približuje spomínaná výstava.

Pri **bolestiach hlavy** si ju pevne ťažovali alebo prikladali kapustné listy. Ak trpeli **ochoreniami a zápalmi očí**, dávali na ne obklady zo smotany, sladkého mlieka, vstrekovali materské mlieko získané od ženy – **dojky** alebo prikladali pavučinu. Pri **bolestiach zubov** dávali do nich cesnak, močku, upálený cukor, **kolegájsz** (petrolej) alebo **kvit** (pálenku). Utláčať bolesť (**ohúlic**) mali aj exkrementy zabalené v handričke v podobe obkladu a žuvanie **klinčekov** (korenie). Ak **bolelo hrdlo**, urobili náhrdelník zo strúčkov cesnaku a priviazali ho, najmä deťom, okolo krku. Takýto náhrdelník sa používal aj pri liečbe **žltacky**. Bolesti hrdla ustúpili aj vtedy, keď naň priviazali plátky slaniny. Pred chorobami hrdla mali ľudia chrániť aj náboženské obrady v kostole. Na Blažaja (3. február) bolo zaužívané jeho požehnanie. **Zapálené mandle** – **čapy** liečili v obci iba niektoré staršie ženy, a to masírovaním. Tento úkon sa označoval slovným spojením **čapy dvíhac**.

Rozšírené u ľudí, najmä malých detí, boli **ochorenia dýchacieho systému**. Liečili ich hlavne čajovými odvarmi zo skutočne širokého spektra liečivých bylín. K nim patrili kvet **lipy** (lipa malolistá), **bezu** (baza čierna), **materinej dúšky** (dúška materina), **plúcnika** (plúcnik lekársky), **divizny** (divozel veľkokvetý), **kalikašky** (prvosienka jarná), **ibišteka** (ibiš

Zábery z výstavy *Aby telu pokoj dala...*
v Sobášnom paláci v Byči

lekársky), *majeránkových plevov* (majorán záhradný), *kolocieru*, *psieho jazyka* (skorocel kopijovitý), *podbelu* (podbel liečivý) a ďalších. Pomohlo aj naparovanie nad odvarom z *mrvače* (senných plevov), z červených kvetných hlávok *dateliny* (datelina lúčna) a usušených strukov *fizule* (fazule). Deťom pri kašli najčastejšie dávali na prsia obklady z husacej alebo bravčovej masti (*šmolcu*) natretej na handričke, čo malo uvoľniť hlien. Podľa ľudovej viery **čierny kašel** ustúpil vtedy, ak chorý prešiel za chotár. Rozšíreným ochorením najmä u chudobnejších obyvateľov obce boli *suchociny* (**tuberkulóza**). Chorého bolo treba kúpať v odvare z *dubovej kôry* (dub letný) alebo *suchotnicovej zeliny*. Pri tomto ochorení sa pilo najmä výživné kozie mlieko a stopené jazvečie, neskôr psie sadlo. Ak mal niekto **horúčku**, natierali mu vaječný bielok okolo zápastia a dávali obklady namočené v sladkom mlieku.

Trávacie problémy, najčastejšie bolesti a kŕče v žalúdku či hnačky boli spôsobené nepravidelnou, nedostatočnou stravou a zlou hygienou. Na zastavenie *laksy*, *laksírky* (**hnačky**) ľudia jedli suché varené hrušky a plody *čičirvôtky* (brusnica čučoriedková), hrýzla sa tiež cigória. Naopak, ak mali ľudia *stavené* (**zápchu**), pomohli im varené sušené slivky a deťom dávali do konečníka kúsok mydielka. Pri bolestiach v **žalúdku** sa pil čajový odvar z bylín s horkou chuťou. Po-

mohla aj pálenka, do ktorej dali lúhovať koreň *horca* (záhradný horec žltý, prípadne horec krížatý) alebo čierne korenie. Po lyžičkách tiež užívali postrúhaný zázvor namiešaný s cukrom. Niekto od žalúdka hrýzol aj stonky *púpavy* (púpava lekárska) a odporúčalo sa jesť veľa chrenu. Bežnými ochoreniami spôsobenými najmä nepravidelnou stravou boli **čemer** a **snedek**. Pomenovaním *snedek* sa označovali silné žalúdočné kŕče, ktoré sa obyčajne dostavili po prejedaní sa. V takomto prípade postihnutému dali piť odvar z *horkej zeliny* (zeměžlč menšia). *Čemer* ľudí potrápil, keď sa schutil a *pažravo* najedli. Sprevdzala ho nevoľnosť a akési *hrčky*, ktoré sa chorému vytvorili najmä v oblasti zápastia. Pomáhalo sa tým, že hrčky sa rozmasírovali *šmolcom*. Ak mali malé deti **hlísty**, dávali im *cicvorové semeno* (semeno z paliny cicvárovej), ktoré vložili do uvarených sliviek, aby zmiernili jeho horkú chuť. Pri akýchkoľvek tráviacich problémoch bolo užitočné tzv. *vianočné víno* s koreninami, ktoré sa chystalo a pilo vždy na Vianoce a pripisovala sa mu výnimočná moc.

Katarína Kendrová,
etnologička, Považské múzeum v Žiline
pokračovanie

Fotografovali: Anna Kucharčíková, Katarína Kendrová

Kaplnka v Hájkju, osada Nimise, časť obce Velké Rovné

Ako sa rodia legendy? Čím vznikajú osobnosti? Prečo je kultúra taká dôležitá?

Pretože vnáša do vývoja ľudstva hodnoty a poznanie. Ustavične civilizuje tú vesmírnu hrstku života, ktorá by bez nej dokazovala iba bojom a vraždením svoju veľkosť a jedinečnosť.

Umenie a veda ako jediné v našom živote rozvíjajú tak potrebné slovo pokrok, aj keď mu rozumie každý z nás inak. Obklopujú nás, sú súčasťou nášho bytia. Umenie estetizuje život človeka. Kladie otázky, naznačuje odpovede. Vnímame ho všetkými zmyslami. Je pociťové a často iba vďaka nemu sa pýtame, kto sme a kde sme. Vieme ním povedať oveľa viac než rečou. Je akousi telepatickou komunikáciou, ktorá minimalizuje nedorozumenia. Dôležité sú naše city a pocity. Preto je také vzácne a potrebné.

Umenie z minulosti je jedinou pravdivou výpoveďou o našej histórii pre dnešok. Umenie dneška drží ľudstvo v únosných hraniciach bytia, bráni katastrofe zániku a zároveň tvorí odtlačky dnešnej histórie pre budúce generácie. A umenie budúcnosti bude písať históriu pre ďalšiu budúcnosť. Inak to nejde.

Všetko toto, neurčito povedané „nadčasovým umením“, vyjadrujú predovšetkým tí tvorcovia, ktorých voláme „osobnosti“. Vytvára ich spoločnosť. Teória a kritika, médiá a reklama, resp. antireklama a ľudia. Zostávajú trvalou súčasťou života našej zeme. Prelomom, originalitou a schopnosťou osloviť a byť prijatý. Vnútorňou silou, o ktorej doposiaľ tak málo vieme. Stále ju však hľadáme, lebo ju potrebujeme.

Kresba, 70-te roky 20. storočia

Žena, olej, 1975

Dedina, olej, 1980

Milan Laluha od detstva kreslil, čmáral, maľoval, kde sa dalo. Ako väčšina jeho vrstovníkov. Nikto by nepovedal, že vo výtvarnom prejave objaví zázrak novej komunikácie s ľuďmi. Jemu tak blízky domov, slovenskú prírodu a ľudí v nej začal maľovať v záplave reálnych farieb a prirodzenej radosti z nej. Formu našiel v modernom lineárnom svetovom maliarskom prejave s prvkami minimalizmu a realizmu. Vytvoril tak jemu vlastné, moderné a svetové vyjadrovacie princípy. Zrodil sa pojem. Tvorca umenia, o ktorom som už dávnejšie napísal, že patrí k najznámejším a najobľúbenejším maliarom na Slovensku. Stal sa Osobnosťou.

Vystudoval bratislavskú Vysokú školu výtvarných umení. V období násilia a zlej politiky hľadania nezla namaľoval a vystavil prvý abstraktný obraz (1956). O rok neskôr bol spoluzakladateľom najprogressívnejšej umeleckej skupiny tohto obdobia, Skupiny Mikuláša Galandu. A maľoval a vystavoval a husličkoval. V šesťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia jeho obľúbenosť stúpala. Veľa kreslil. Stromy, domy, ľudí. Maľoval pastelom. Olejom na ľanové plátna, ktoré ponachádzal v starých domoch. Toto obdobie umelcovej tvorby, hľadanie tvarovej čistoty a farebnej dokonalosti je pre skutočných zberateľov najzaujímavejšie.

Milan bol rebelom a mojím veľmi dobrým priateľom. Zoznámili sme sa v roku 1977, v podkrovnom ateliéri na bratislavskej Benediktyho ulici. Privedol ma tam Vilo Horňáček, ktorému som pripravoval samostatnú výstavu po absolvovaní VŠVU.

Kostolík, olej, 1976

Chlapi, olej, 1969

Ženy, olej, 1972

Vtedy maľovali každý z nich v jednej polovici tohto rozsiahleho ateliéru. Vilo Hornáček patril k mimoriadnym talentom absolventov našej školy. Som rád, že sa môžem tešiť niektorým z jeho obrazov. Všetkých nás spájala láska k čistote slovenského folklóru a umeniu a odpor k ľudskej hlúposti a obmedzenosti. Vyšliapali sme až na samotný vrch domu. Vilo odomkol a vnútri mätež ľudí. Často, veľmi často boli Milana pozrieť kamaráti. Nedovolím si obsiahnuť okruh jeho veľmi blízkych priateľov. Celý život sa s ním kamarátil múdry človek, profesor Jožko Konôpka. Vždy sa veľmi potešil muzikantom. Z ľudového orchestra Československého rozhlasu v Bratislave. Mali to cez ulicu. Aj v ten deň ich niekoľko prišlo. Pohárik slivovice

Ženičky, olej, 1982

a Milan mi podal slák. „Basistu nemáme, tu máš a ťahaj.“ A tak som ťahal. Prvý dojem mi zostal navždy. Všetci hrali, spievali. Nie ako štátne umelecké kolektívy. Bolo to so srdcom aj od srdca aj inak. Milan cifroval. Bolo to úžasné. Aj po hodine, aj po dvoch. Tu každý pochopí, prečo potrebujeme umenie. To nebola hudba, ale divoká meditácia, hľadanie seba, relax i pohyb zároveň. Dobré umenie môže byť iba nositeľom dobra. Tu niekde možno odkrývať nekonečnú silu i poslanie Milanových obrazov.

Staval v neďalekej dedinke Marianka dom i veľký ateliér. Nakoniec sa presťahoval do bratislavskej časti Karlova Ves, ktorej sídlisko sme nevolali inak ako Kútky. Na poslednej ulici, na kopci v lese, v oblúku i dnes stojí jeho dom. Často som sa tu stretal s jeho peknou ženou, doktorkou Nadou i so synom a dcérou. Bol skoro stále doma. Maľoval, čítal a občas pozrel televízor. Príchod k nemu sa mi stal akýmsi vždy dopredu ohláseným obradom. K nízkej bráničke vždy prvý dobehol malý ryšavý psík Bobík. Z rodnej dediny a štekal. Potom sa vo dverách objavila brada a vždy za ňou obrovská umelcová postava. A už bolo počuť jeho smiech a hŕbu slov. Pány na bránke boli na dvoch dutých stojanoch, rúrach. Vždy sa im tam do vnútri nasťahovali ku

hniezdeniu vtáci a Milan mal problém, ako zachrániť ich mladé, ktoré ešte nevedeli lietať, pred utopením po veľkých búrkach. A to sa opakovalo každoročne. Milanov ateliér bola izba s množstvom rozmaľovaných obrazov rôznych formátov. Majster sedával na malom štokrliku. Aj celé hodiny sme v tejto skrčenej polohe vedli rozhovory. Nesmierne ho zaujímala podstata bytia a úloha vesmíru v nej. Zásoboval som ho knihami. Rád čítal Hawkinga. A nechápal našu ľudskú nedokonalosť. Prečo nemáme telo z nejakej inej hmoty, ktorá nebolí, netrpí a možno ju nahradiť. Kde vzniká zlo a kde sú hodnoty človeka. A má vôbec niečo koniec? Bol veľkým maliarom i mysliteľom. Svoju tvorbu cizeloval. Hral o čistotu farby a dokonalosť línie. Obrazy sa stávali ľúbivejšie, záujem o ne stúpал. Varioval tému jemu najbližšiu. Po celý tvorivý život. A na obrazovú plochu vrstvil jemné farebné nánosy. Maľoval stále. S radosťou a srdcom. Pripravili sme spolu niekoľko výstav. Jedna bola s jeho blízkym priateľom Zábojom Bohušom Kulhavým. Ako mládežníci spolu bývali a maľovali na jednej izbe. Kamarátstvo mladosti je nezabudnuteľné.

Je dobre, keď človek vie, kým je. Milan to vedel a zároveň stál pevne na zemi. Nebál sa povedať svoj názor. Viesť polemické debaty. Rešpektovali ho politickí funkcionári. Podať si ruku s tým na druhej strane, to je o korektnosti a rešpekte. Veľa vecí bolo v tých rokoch inak, ako sa dnes predstavuje. Milan to vedel. A smial sa nad úbohosťou a prázdnotou mocných. Ani neviem, či by som našiel v Bratislave niekoho, kto by ho nepoznal, kto sa s ním osobne nestretol.

Nielen odchodom, ale celým bytím Milana Láluha vzniká na Slovensku nová legenda. Búrlivák, ktorý sa nikdy nebál. Múdry, talentovaný človek. Bolo toho dosť, čo zažil. Zvládol. Priateľstvo i tvrdohlavosť. Nestaval sa nikdy medzi disidentov, lebo to nepotreboval. „Všetko toto, Luboš, je len veľký výmysel, na ktorý sa príde. Veriť musíš sebe. Nikto nie je dôležitejší.“ Aj sa ho pokúšali zastaviť. Neťažil z toho. Iba sa hurónsky smial. Lebo vedel, že sa to nedá. Milan vedel pevne stisnúť ruku, lamentovať a nadávať, ale i veriť. Poviete, normálny človek. Iba takí ľudia môžu dosiahnuť vyššie ako iní.

Legendy vznikajú a zostávajú. Milan ňou už je. Teraz vieme, že ju prikrášľovať netreba. Ale čo budúcnosť? Preto teraz niekoľko zážitkov odo mňa. Sú to príbehy o veľkom umelcovi, v ktorých treba pokračovať. Kým sme tu tí, ktorí žili dobu Milana Láluha.

Milan Láluha sa narodil 11. novembra 1930 v Tekovských Lužanoch († 2013). Absolvoval VŠVU v Bratislave. Je držiteľom mnohých ocenení. Medzi najvýznamnejšie patria: Cena Osvalda Liciniho na XXXIII. bienále v Benátkach (1966); Identifikačný Kód Slovenska (2007); Štátne vyznamenanie – Rad Ľ. Štúra II. triedy (2011).

*PhDr. Ľuboslav Moza, galerista
júl 2014*

Lucia Kašiarová

tanečnice, choreografka
a ředitelka divadla Studio ALTA

Těším se na otázku, jak jste v Praze vybudovala divadlo, ale začneme chronologicky. Odkud pocházíte?

Narodila som sa v Banskej Bystrici. Na základnej umeleckej škole som sa prvýkrát dostala k tancu. Zhodou okolností sa v meste otváralo nové konzervatórium a ja som sa tak stala jedným z prvých študentov. Naša vedúca ročníka Zuzana Hájková už v priebehu mojich štúdií založila divadlo Štúdio tanca, ktorého som sa stala prvou členkou. Tvorili sme autorské predstavenia, v ktorých choreografiu robila práve Zuzana Hájková a postupne pozývala ku spolupráci zahraničných choreografov. Uvedomujem si, že to bolo pre nás veľmi dobré. Na to, že sme žili na strednom Slovensku, sme získali veľké skúsenosti so súčasným tancom na európskej úrovni. Tu som sa aj prvý raz dostala k produkčnej

práci. V rámci Štúdia tanca sme sa pustili do organizovania festivalu Tanec dnes, kde sme boli napríklad nútení zháňať peniaze. Mala som možnosť v praxi zistiť, ako sa festival pripravuje, koordinuje.

Máte organizační talent?

Neviem, či sa dá hovoriť o talente. Keď sa snažíte uživiť na voľnej nohe, ste nútení robiť niečo navyše. Je pravda, že ma produkčná práca nikdy neobťažovala. Niekedy aj hromžím a nadávam, ale v zásade ma to baví. Akákoľvek organizácia je komunikácia s ľuďmi. Ani tanec nerobím preto, že by som potrebovala tancovať, ale baví ma stretnutia pri tvorbe predstavenia. Baví ma, aké majú rôzni ľudia rôzne motivácie. Podobné je to aj u festivalu alebo divadla. Musíte sa naladiť na ľudí, s ktorými spolupracujete a potom to jednoducho ide samo. Tím ľudí, ktorý je v súčasnosti okolo mňa, je skvelý. Bez takýchto ľudí by som to nerobila.

Pokračovala jste ve studiích?

Prešla som na VŠMU do Bratislavy. Tu som založila svoju vlastnú prvú tanečnú skupinu so Stanislavou Vlčekovou a Renatou Bubniakovou. Pokúšali sme sa o prvé autorské choreografie a aj sme prvýkrát na našu činnosť obdržali granty. A zasa to ležalo na mojich pleciach a musela som to riešiť ja.

Bratislava vtedy už bola plná súčasných moderných trendov, hranice boli otvorené. Už počas štúdia som chodila do Viedne a zúčastňovala sa rôznych projektov. Vtedy som sa seba začala pýtať, kde vlastne chcem žiť. Viedeň to ale nebola, necítila som sa tam dobre po ľudskej stránke. Je zaujímavé, že vo svete tanca prepojenie medzi Prahou a Bratislavou takmer neexistovalo. Vo Viedni sme boli pracovne dnes a denne, ale do Prahy sa to vtedy zdalo príďaleko. Nemali sme informácie, čo sa tu deje.

O to viac som bola prekvapená, keď som náhodou prišla za jedným projektom až sem, ako sa tu cítim dobre. Hlavný dôvod, ktorý ma presvedčil, aby som v Prahe zostala, boli ľudia. Pripadali mi osobne zainteresovaní a to vo mne zarezonovalo. Jedného dňa som zbalila batožinu, ani som nič nikomu nepovedala a odcestovala do Prahy.

Jak jste v Praze začínala? Měla jste práci?

Bolo to komplikovanejšie. Zo Slovenska som odchádzala s pocitom, že s tancom už nechcem mať nič spoločné. Asi to bola nahromadená únava z predošlého obdobia. Našla som si prácu vo firme, ktorá robí interiéry a zariaďuje hotely. Pre začiatok to bol veľmi dobrý krok, lebo som si zarobila pekné peniaze, dostala som sa do spoločnosti významných ľudí. Ale túto životnú ponuku som nakoniec odmietla. Vadilo mi fungovanie týchto ľudí. Dalo by sa povedať, že ja osobne som to nezládla. Prešla som tým, aby som si potvrdila, že toto je život, ktorý nechcem.

Z predstavenia ANGEL-y

Ocitla som sa znovu na ulici a pýtala sa seba, kam ďalej. Našťastie som uspela na tanečnom konkurze a to ma vrátilo do tanečnej sféry. Nejaký čas, asi tri či štyri roky som robila produkčnú v Tanci Praha. Znovu som mala príležitosť sa naučiť niečo nové. Pochopila som problematiku organizácie divadla. V tom čase som zistila, že v Prahe je nedostatok skúšobní na tanečné predstavenia. Zhodou okolností vtedy jedna firma, ktorú vlastní môj priateľ, opúšťala nejaký sklad, aby sa presťahovala do väčšieho. Priestor sa mi zapáčil a povedala som si, že by to bola dobrá skúšobňa. A partner mi odpovedal: „Tak to urobíme!“ Tak vznikol vôbec prvý priestor Studia Alta, ktorý v súčasnosti už neexistuje, pretože na jeho mieste sa buduje tunel Blanka. Pod vplyvom týchto okolností sme museli zháňať nový priestor. Medzitým som zistila, že ma táto práca baví a že by som rada pokračovala.

Raz sme zamierili do Holešovic, kde mi ukazovali menšiu halu, ale potom mi ponúkli aj túto väčšiu a ja som bola okamžite nadšená. To bolo ono. Pekný, veľký priestor. Neváhala som ani minútu a podpísala som zmluvu. O chvíľu už som si tĺkla hlavu o stenu, že predsa nemôžem platiť také peniaze mesačne za nájom. Podala som grant a ten sme našťastie dostali.

Založila jste divadlo, protože jste měla někde uvnitř sen to udělat?

Nie. Možno som niečo také chcela podvedome, ale vedome určite nie. Ľudia sa ma na to často pýtajú, či mám nejakú predstavu do budúcnosti a podobne. Ale ja nič také nemám. Snažím sa reagovať na potreby, ktoré prináša sám život a ľudia okolo mňa. Prispôsobujem sa možnostiam a všetko ostatné akoby prišlo samé.

Jste tedy intuitivní člověk.

Rozhodne nie som typ človeka, ktorý by si vytyčoval ciele. Trebárs že by som si povedala, že toto chcem dosiahnuť a urobím pre to všetko. Niekedy to aj pociťujem ako svoju veľkú nevýhodu. Lenže mne ten môj spôsob vyhovuje a zatiaľ mi aj funguje.

Fascinuje ma, ako sa mi život mení pred očami. V Banskej Bystrici to bolo obdobie, keď som sa veľmi venovala tancu. Po vysokej škole som si povedala dosť a predsa ma okolnosti zasa k tancu vrátili. Cez tancovanie som sa dostala zasa späť k produkcii a keď som založila Studio Alta, asi na štyri roky ma to z tancovania vytrhlo a prinútilo venovať sa organizačnej práci. Až pred dvomi rokmi som si prvýkrát vyskúšala vo svojom vlastnom divadle predstavenie ako tanečnica. Dovtedy nebol čas. Vlni po dlhej prestávke som urobila vlastné autorské predstavenie. Je zaujímavé, že moje skúsenosti riaditeľky divadla ma obohatili v mojej interpretačnej práci, v umení aj v choreografii.

Přesto, že tomu necháváte volný průběh, se vaše divadlo časem vyprofilovalo nějakým směrem. Jaká je jeho náplň a smysl?

Nekoncipujem naše divadlo (www.studioalta.cz) ako výlučne tanečnú scénu. Pravda je, že väčšina predstavení sú tanečné projekty, čo je spôsobené tým, že ja sama som tanečnica a najviac známostí mám práve z tejto sféry. Moja pravá ruka Karolina Hejnová je tiež tanečnica. Vždy keď sa objaví niekto ďalší, kto má nejaký nápad alebo potrebu u nás niečo urobiť, tak sme tomu naklonené. Dokonca sme vďačné, tým sa program obohacuje o nové žánre.

Ako všetko, aj filozofia nášho divadla sa vyprofilovala sama. Studio Alta nemá danú striktnú dramaturgiu, ale my sa snažíme ho formovať. Medzi divadlami dotovanými mestom, kde nájdete kompletný servis, a našim divadlom je veľký rozdiel. My sme tí, čo vám otvorí dvere a nechajú vás slobodne tvoriť. Niektorí vydržia a cítia sa u nás ako doma; to sú tí, ktorí sú uvedení na programe.

Studio Alta bude fungovať dovtedy, kým ho budú ľudia potrebovať. V súčasnosti sa mi zdá, že jeho fungovanie je zmysluplné. Cítim od ľudí spätnú väzbu. Ročne pripravujeme dva festivaly a hostia sú vždy príjemne prekvapení prijatím aj podmienkami.

Povězte něco o těchto vašich dvou festivalech.

Okrem prehliadok, ktoré sa u nás konajú, pripravujeme naše dva vlastné festivaly. Napríklad „Impro Events Prague“ sa venuje tanečnej divadelnej improvizácii. Každý rok pozývame amerických postmo-

*S nebo bez,
postava Klára*

dernistov, ktorí vytvárajú improvizácie. Sú to starší ľudia, ktorí pomaly odchádzajú a my sa ešte môžeme od nich učiť. Na tomto festivale sa vždy zide báječná skupina nielen umelcov, ale aj artterapeutov a filozofov. Premýšľa sa tam nie o tanci, ale o živote.

Ďalším projektom je festival „Hybaj ho!“, ktorý sa tradične koná v októbri. Predstavuje Slovenskú tanečnú platformu, je to pendant k Českej tanečnej platforme konajúcej sa na jar. Na Slovensku nič také neexistuje. Napadlo mi to práve na základe mojich skúseností, ako to bolo kedysi, keď nejstvovalo spojenie medzi Prahou a Bratislavou. Týmto festivalom staviam most a prepájam. Ako výron energie sa mi javia možnosti súčasnej spolupráce. Slováci behajú do Čiech a Česi na Slovensko, spolupracujú na spoločných projektoch ako nikdy predtým.

Procestovala jste hodně zemí, inspirujete se západním modelem soukromého divadla?

Priznávam, že ma to určite ovplyvnilo. Ale to, že som sa vydala týmto smerom, je skôr môj vnútorný postoj. To súvisí aj s tým, prečo robím súčasný tanec. Ja som predsa študovala na konzervatóriu balet. Ale išla som inou cestou, lebo mám v sebe túžbu robiť veci inak. Nemám rada formálnosť a striktné zadané témy a úlohy. Naopak, mám rada hľadanie, aj s chybami, ktoré sa následne dostavia. Mám rada nedokonalosť, pretože tá dáva šancu ísť ďalej. Baví ma náš priestor, že je živý. Na Západe som videla nádherné divadlá, skvelo vybavené, dotované a predsa boli mŕtve.

Studio Alta rozhodně není luxusní prostor, ale působí opravdově, jako místo, kde se pracuje.

Sama rada používam termín „Ideme pracovať“ namiesto „tvoriť“. Nepáči sa mi, že si ľudia často myslia, že tvorba je len také meditovanie. Ale to nie je pravda, je to tvrdá drina, práca.

Vrátíme se nyní k vašemu autorskému projektu.

V divadle sa hrajú už dva moje projekty. Jeden je duet, skôr punková klauniáda, pohybové divadlo, kde sa nehovorí. Je to moja spoločná práca s Vandou Hybnerovou. Najprv sme sa stretli a zoznámili pri práci v Dejvickom divadle, kde ona hrala a ja som tancovala. Priznala sa mi so svojou túžbou vrátiť sa k pohybovému divadlu, kde začínala.

Vzniklo predstavenie, ktoré sa zdá byť divákmi dobre prijímané, oproti súčasnému tancu, ktorý stojí niekde na okraji. Hra sa volá

ANGEL-y a rozpráva o príbehu dvoch anjelov. Čakajú pred nebeskou bránou, kde bohužiaľ nikto nejde, a tak si vždy vymýšľajú novú hru, aby vyplnili čas. Absurdnosť ich počínania je v tom, že obaja sú nesmrteľní. Už ich to nebaví a radšej by s takým životom skoncovali, ale to bohužiaľ tiež nie je možné. Páči sa mi, že to predstavenie je vtipné, má v sebe prvky klauniády, ale v samej podstate je v niečom strašne smutné.

Celkom nedávno sme mali premiéru ďalšieho projektu „S nebo bez“, tentoraz ide o činoherné predstavenie. Hrá sa v Divadle Palace. Ja som pozvala Vandu do môjho sveta a ona zasa pozvala mňa do svojho. Dostala som rolu slovenskej režisérky, ktorá všetkých preháňa. Ide o francúzsku komédiu. Bola to pre mňa skutočne náročná práca vyrovnáť sa s úlohou činohrenej herečky. Vďaka tomu som spoznala rozdiel v prístupe tanečníkov a hercov. My tanečníci sa ocitneme v situácii a riešime ju intuitívne, kým herci postupujú podľa textu a jeho zmyslu skôr logicky. Z tohto uhla pohľadu sa mi javí tanec ako poézia.

S obidvomi inscenáciami jazdíme po Českej republike. Hlavne s predstavením ANGEL-y hosťujeme nielen po divadlách, ale hráme aj v alternatívnych priestoroch, alebo vonku v plení. Teraz sme hrali v Plzni na náplavke – upravenom prístupe k vode –, v Olomouci na nádvorí, budeme hrať v Pardubiciach na hlavnej stanici. ANGEL-y sú postavy, ktoré môžete uvidieť kedykoľvek a nebudete prekvapení, ak nás stretnete.

Čo sa týka mojich projektov nakoniec je tu ešte jedna moja choreografia, ktorá sa volá Imago. Mala premiéru na začiatku mája v Studiu Alta. Tentoraz som robila skutočne sama bez autorského partnera. Táto moja tvorba možno všetkých, čo ma poznajú, prekvapí. Ľudia mali šancu ma poznať ako dosť radikálneho autora. V tomto diele sa prejavujem jemne až pateticky. Keď prídete do Studia Alta, tak vidíte, že tam nie je nič dokonalé, je to taký pracovný priestor. To mi vyhovuje. Na druhej strane mám rada estetiku, pozitívny cit a krásu tanca. Dnes sa v súčasnom tanci dokážeme nad to povzniesť a robiť si z toho srandu, ale zároveň to robiť úprimne a hlboko. Vyzerá to asi absurdne, ale ja sa práve teraz snažím tieto dve polohy prepojiť.

Kde sa dnes hľadajú témata pro tanec?

U tohto predstavenia ma oslovila priamo moja kolegyňa tanečnica Soňa Trenčíková a tému už mala vymyslenú. Požiadala ma, aby som ju spracovala. Téma Animus a Anima od Karla Gustava Junga ma zaujala práve pre tú odlišnosť od iných, na ktorých už som v živote robila. Tentoraz som musela adoptovať cudziu myšlienku a tú spracovať.

Hľadať témy je ťažké. V poslednom čase sa začal používať termín fyzické divadlo, ktorého tvorcovia sa zaoberajú aktuálnymi problémami a snažia sa na ne tancom, pohybovým divadlom reagovať. Berú si za základ politické, sociálne témy. Mňa to oslovuje v tom zmysle, že sa pýtam, či je tanec schopný tieto témy vyjadriť, či to sú témy, ktoré my tanečníci máme spracovávať. Zdá sa mi, že vznikajú predstavenia, ktoré nie sú divákovi vôbec jasné a zrozumiteľné. Pocitovo vidím našu úlohu inde. Vnímam tanec ako výlučnú umeleckú disciplínu, kde sa používa ľudské telo v priestore a čase. Keď ho rozhýbam, intuitívne bude aj prirodzene reagovať na podnety, trebárs i aktuálne témy. Nepáči sa mi veľmi konkrétny politický podtext. Skôr než tanec má túto funkciu politické satirické divadlo a je na to aj vhodnejšie.

Nechajme tanec v polohe, v ktorej je silný. On dokáže vyjadrovať univerzálnejšie hlbšie pocity, to, čo máme všetci obsiahnuté v bunkách. Preto som tak na rozpakoch nad niektorými súčasnými tendenciami.

Na druhej strane som odporcom tanca, kde nie je vidieť tanečníkom do tváre. Nestačí mi len dokonalá technika, chcem vidieť komplexnú bytosť účinkujúceho. Chcem, aby používal aj tvár, pracoval s ňou.

Napadáť mě poslední otázka. Uměla byste se podívat z nadhledu na divadelní scénu v Praze? Jak to tu v současnosti podle vás vypadá?

Poviem to z dvoch pohľadov. Najprv ako riaditeľka, ktorá prevádzkuje divadelný priestor. Zdá sa mi, že v Prahe je zbytočne veľa divadiel. Každý rok sa otvára veľa ďalších nových. Akoby si každý dnes chcel otvoriť ten svoj malý vlastný priestor. Stačilo by renovovať už zabehnuté staré. Investovať energiu do revitalizovania starých budov, oživovať ich, dať im nový zmysel.

Z pohľadu umelca s potešením pozorujem, ako sa Praha začala viac otvárať svetu. Vidím ústup od konzervatívnych tém, ktoré ešte prednedávnom prevládali. Smetana, Martinů, všade bol vidieť len Šmok a tak podobne. Tam sa kedysi zastavil čas a za tým nič viac neexistovalo. Vidím, že dnešní mladí ľudia idú do všetkého po hlavu, páči sa mi to, ale apelovala by som na remeselnú zručnosť. Akoby si mysleli, že dokážu všetko. Mali by si uvedomiť, že by sa ešte stále mali od tých starších, skúsenejších učiť.

Vnímam tiež pozitívne našu malú komunitu Slovákov ako práve tú progresívnu časť umeleckej sféry. Možno nemáme ideálne podmienky, ale sme v niečom modernejší, odvážnejší.

Děkuji za rozhovor, Zuzana Štancelová
Foto Antonín Matějovský a Vojtěch Brtnický

Malebný venkov za Prahou vás zve na návštěvu

Na dohled od velkoměsta se stále ještě snoubí pěkná příroda s vesničkami a pastvinami. Můžete zde najít i celou řadu místních výrobců, kteří se věnují stále ruční práci a tvoří originální produkty.

Vítejte na Zápraží – regionu jihovýchodně za Prahou. Říčansko je protkáno sítí turistických i cyklistických cest, a pro ty co se rádi dozvědí zajímavosti a zážitky je připraveno několik naučných stezek.

Dalším pokladem jsou zdejší výrobci nabízející své výrobky pod regionální značkou Zápraží. Ta je jednou z 24 regionálních značek, kterou má pod svými křídly Asociace regionálních značek České republiky. Oblasti jako Šumava, Jeseníky či Krkonoše jsou již tradiční destinace cestovního ruchu. Avšak i na Říčansku můžete ochutnat místní speciality nebo si pořídit produkty, které jinde nepotkáte.

Od roku 2012 zde probíhá certifikace lokálních výrobců a poskytovatelů služeb. Regionální značka Zápraží originalní produkt zaručuje u výrobků vedle kvality a šetrnosti k přírodě především jejich původ a vazbu na výjimečné území.

Certifikátem se mohou pyšnit i marmelády Kulíškovy dobroty, foto archiv MAS Říčansko

Za výrobky přímo z regionu

Říčansko můžete objevovat, jak gastronomicky, tak i prostřednictvím místních výrobků. Pšeničné pečivo z rodinné říčanské firmy pana Frydrycha vám zachutná hned na první kousnutí. Také místní marmelády od dvou

výrobyň paní Bečanové pod názvem Ovocné pochoutky nebo Spívalové Kulíškovy dobroty se vám budou rozplývat nejen na jazyku, ale jsou i pěkným dárkem z regionu pro vaše přátele a známé.

Snímek Rudolf Flachs

Jistě vám udělá radost Turkovická keramika od paní Pudíkové. Nejen u nás, ale i v zahraničí jsou ceněny ručně malované oděvní doplňky z hedvábí od paní Jeníčkové.

Žádaným sortimentem jsou i mnichovické perníčky od paní Bělinové. Další výrobce najdete na internetových stránkách www.regionalni-znacky.cz/zaprazi. Na výše uvedeném webu jsou vyznačena místa, kde se s výrobky můžete setkat a jsou tam též uvedeny kontakty na výrobce.

Můžete nasbírat i zkušenosti

Koordinátorem regionální značky Zápraží je Místní akční skupina Říčansko, která usiluje o rozvoj regionu. Pokud byste rádi více porozuměli procesu certifikace a rádi byste ji rozšířili i do vaší oblasti, přijďte si popovídat a poznat zdejší kraj.

Text: Aleš Rudl, MAS Říčansko, tel. 774 780 543

www.mas.ricansko.eu

areál HOTEL zámek BERCHTOLD

nabízí zajímavé prostory pro konání firemních a společenských akcí, školení či teambuildingových akcí. Kompletní konferenční služby zajistíme na klíč v klidném prostředí Ladova kraje s výbornou dopravní dostupností z Prahy i Brna.

Ubytování je možné v 28 stylových pokojích s komfortním vybavením, které poskytnou po náročném pracovním dni možnost plnohodnotného odpočinku.

Relaxace může být prohloubena při využití služeb wellness centra.

K aktivnímu odpočinku vybízí také různá sportoviště v areálu – tenis, indoor golf, sportovní stělnice, kopaná či stolní tenis.

Vyzkoušejte naši jedinečnou kuchyni!

Přijedte na výlet nebo dovolenou!

**HOTEL ZÁMEK
BERCHTOLD**
Kunice-Vidovice
... zámek pro každého

HOTEL zámek BERCHTOLD
Hlavní 6, 251 63 Kunice - Vidovice
tel.: 313 039 741, 733 627 044
e-mail: hotel@zamekberchtold.cz
www.zamekberchtold.cz

UMĚLECKÉ SKLONY MÁME V GENECH RENAULT 20 LET V ČESKU

FRENCH EXCELLENCE.

www.dealer-renault.cz

**5 LET
ZÁRUKA
RENAULT**

- CENOVÉ ZVÝHODNĚNÍ AŽ 90 000 Kč • VYHRAJTE RENAULT CAPTUR
- MOTORY ENERGY SE SPOTŘEBOU JIŽ OD 3,4 l/100 km

Doba a nabídka platí od 1. 4. do 31. 5. 2014 při financování Renault Finance. Renault finance znamená financování poskytované společností RCI Financial Services s.r.o. Nabídka je pouze informativní a není závaznou nabídkou k uzavření kupní smlouvy. Smluvní záruka Renault 5 let/100 000 km (při tahu), což nastane dříve se řídí konkrétními záručními podmínkami, které jsou rozhodujícího součástí smlouvy. Megane, spotřeba 3,2-9,4 (l/100 km), emise CO₂ 90-158 (g/km); Clio, spotřeba 3,2-7,0 (l/100 km), emise CO₂ 90-127 (g/km); Captur, spotřeba 3,4-6,6 (l/100 km), emise CO₂ 90-120 (g/km). Uvedení spotřeby paliva a emise CO₂ jsou změněny metodikou stanovenou dle platných právních předpisů vyžadovaných pro homologaci vozů. Vytváření vozů je pouze ilustrativní. Více informací o součlosti na www.renault.cz

DRIVE THE CHANGE

Auto-Pilař s.r.o., tel 323 601 185, www.auto-pilar.cz, info@auto-pilar.cz

LÉTO

ČERVEN / ČERVENEC / SRPEN

KOMFORT a MOBILITA

KALENDAŘ SPRÁVNÉHO ŘIDIČE

Aktuálně:

- DEZINFEKCE KLIMATIZACE
- PRACHOVÝ A PYLOVÝ FILTR
- OLEJOVÝ FILTR
- VZDUCHOVÝ FILTR
- PALIVOVÝ FILTR
- SADA ROZVODOVÉHO ŘEMENE
- a VODNÍ ČERPADLO

TUKAS
auta pro vás

Váš servisní partner Volkswagen **TUKAS a.s.**
Štěrboholská 391, 102 00 Praha 10, tel.: 272 072 219
e-mail: servis@vw.tukas.cz, www.tukas.cz